
The Ohio State University
3 2435 07130820 9

copy of the author

ספר

פרחי שושנים

לקוטים יקרים מהגהו רבוותא גאוני עולם ומוסדי ארץ
דברים נוראים ונפלאים אשר כל חיך הטועם יאמר לי לי

לקטתי ואספתי בעזרת החונן לאדם דעת ובחמלת ד׳ עלי

הצעיר יעקב מרדכי באמבאך
מתגורר כעת בעי״מ ברלין.

ברלין

בדפוס צבי הירש איצקאווסקי

התרע״א.

כל מקום שמוזכר בספר זה שם אוה״ע או שם עכו״ם הכוונה רק על אותן האומות שהיו בזמן הבית שהיו כופרים בהשגחת השי״ת. לא כן אותן אשר אנחנו חוסים בצלם מחויבים אנו להתפלל עבור שלומם וטובם.

תעודת הרבנים המובהקים המאורות הגדולים
דעיר מלוכה בערלין האמבורג אלטונא.

ב"ה.

גם אני אקח בל"נ ספר זה כשיצא לאור ומצוה לתמוך את המו"ל שהוא צורבא מרבנן יקר מגזע גדולים בעל פני יהושע זצ"ל.

יום ג' פ' חיי שרה תרע"א לפ"ק

דוד צבי האפפמאנן

מנהל ביה"מ לרבנים בברלין.

אף שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים מ"מ לא אמנע ח"ו טוב מבעליו מאחר שהוא טוב בעיניהם והנני הולך בדרך רבי ומורי נ"י להעיד כמוהו על חשיבות המו"ל הספר הזה ועל יחוסו הנעלה ובו"נ אהי' גם אני מן הלוקחים הספר.

בערלין יום ג' ד' חשון תרע"א.

Dr. E. Munk,
Rabbiner der Gemeinde
Adass Jisroel in Berlin.

ב"ה האמבורג. גם אני אקח בל"נ ספר א' כשיצא לאור אי"ה מבעהמ"ח הרב כו' מו"ה יעקב באמבאך שהוא מגזע בעל פני יהושע ז"ע.

פה ק"ק האמבורג יע"א עש"ק לס' תולדת תרע"א.

אברהם שמואל בנימין שפיטצער אבד"ק הנ"ל.

Ober-Rabbiner Dr. Spitzer in Hamburg.

Pränumerant für ein Exemplar בל"נ.

מצוה לקרבו ולסעדו.

Ober-Rabbiner Dr. M. Lerner, Altona.

בבקשת הר׳ יעקב באמבאך בעהמ״ח ס׳ פרחי שושנים באתי גם אני למלאות דברי הרבנים המובהקים הנחתמים לעיל מזה וב״נ אקח גם אני ספר אחד אחר ההדפסה.

בערלין יום ג׳ ד׳ חשון תרע״א.

הק׳ חיים בן לא״א מו״ה אברהם זצ״ל המכונה Dr. Biberfeld.

למלאות בקשת המוציא לאור הנני גם מן החותמים שגם אני אקח בל״נ ספר פרחי שושנים אחר ההדפסה ומורי ורבי בר סמכה הוא כי מצוה גדולה לקרב את הרב הנ״ל.

Dr. J. Wohlgemuth.

גם אני אקח ספר אחד בל״נ מבעל המחבר שהוא מגזע בעל פני יהושע והוא ת״ח וי״ש כאשר מעידים עליו גדולי גאליציה ולכן מצוה לקרבו. ארי׳ ליבש ליכטיג.

Rabbiner Dr. L. Lichtig,
Hamburg.

בלב שלם ובנפש חפצה גם אני אקח אי״ה ב״נ ספר אחד במחיר הקצוב.

דוד שפיעגעל.

Dr. D. Spiegel, Altona.
Jacob Cohen, Altona.

הרב ר׳ יחזקאל דוקקעס באלטונא.

הסכמת כ׳ הרב הגאון העצום עה״י פה״ח נזר החכמים בקדש״ת מו״ה יהושע פנחס באמבאך שליט״א אבד״ק אשפצין.

ב״ה יום ב׳ כ״ח תשרי אעתר״ל פה״ק אשפצין.

שפעת שלום וברכה ברבי׳ והמשכה לכבוד ידידי ש״ב ב״ד הרב האברך יקר הערך מופלא ומופלג בתורה וביראה מושלם במעלות ומדות כש״ת מו״ה יעקב מרדכי נ״י באמבאך.

אחדשה״ט מכתבו הגיעני אשר הודיעני כי דבר שלח ביעקב ועלה ברעתו ללקט אורות מספרי הגאונים הגדולים אשר דבריהם מפוזרים בכל מקומות ספריהם, ולסדרם בסדר נכון על סדר הפרשיות למען יהא שוה לכל נפש אותם אשר א״י לחפש בחפש מחופש בספרי הגדולים ימצאו די סיפוקם להתענג בדשן נפשם מדברים המושכים לבו של אדם בדברי אגדה ודרוש, נהניתי מאד בראותי כי אף אמנם הנהו טרוד על המחי׳ ועל הכלכלה להמציא טרף לביתו עודנו יקבע עתים לתורה ולתעודה הנני לתת לו תש״ח ורב תודה בזה. ויהי נועם ד׳ עליו ויצליח במעשי ידיו למצוא

חן ושכל טוב בעיני א' ואדם וע"ד אשר דרש ממני הסכמה איני רואה בזה צורך ותועלת כי אמנם דברי הגדולים המובאים בספרו א"צ להסכמה וכל חיך יטעם נועם צוף אמרותיהם יערב להם ויבושם להם וגם בדורות הקודמים היו מחברים כאלה אשר לא הוסיפו מאומה רק לקטו פנינים מדברי הגדולים הקודמים. ואם להעיד על המחבר ומלקט, משפט האיש ומעשהו, הלא ידוע לכל באי שערי בערלין, כי בעזה"י אף שאתה במדינת אשכנז מקום שאין לך מכיר ריחך לא פג וטעמך לא נמר וכל התנהגותך היא בדרכי החרדים ויראים וכל מגמתך לעשות חיל להחזיק התוה"ק ואולם בזה הנני למלאות חפץ לבבך לבקש מאת אוהבי התורה ושוחרי תושי' לתמוך בידו מזה ומזה לקחת הספר בכסף מלא ולחזק ברכים כושלות כי המחבר הזה הוא מיוחס גדול מצידי צדדים מצד אביו הוא נכד זקיני הגאון בעל מנחת יהודה זצלה"ה אשר הי' נכד הגאון בעל עיר דוד זצלה"ה ונכד האפי רברבי גם הוא נכד לזקיני הגאון ראש היחסנים מהר"ל אבד"ק אמשטרדאם זצלה"ה ומצד אמו הוא נכד הגאון מו"ה נתן זצל"ה אבד"ק דאברמיל בנו של רבינו הגאון בעל פני יהושע זצ"ל ולמעלה בקודש דור אחר דור גאונים וקדושים בכן ראוי הוא לתמוך בידו בכל עז.

והנני בזה ידידו ב"ד דושת"ה באהבה.

הק' יושע פנחס באמבאך האבד"ק אושפצין והגליל.

הסכמת הרב הגאון פאר הזמן נשיא ארצנו הקדושה מו"ה אברהם חיים דוד סופר שליט"א בהגה"צ מהריל"ם זצ"ל בעיר דראהביטש יצ"ו.

דראהאביטש, יום כ"ח לחודש אלול שנת תר"ע.

אומר שלום אשיב לכבוד ידידי הרה"ח המופלג בתורה יראת ד' אוצרו חוטר מגזע היחס רודף צדקה וחסד חשוב ונכבד כש"ת מו"ה יעקב באמבאך נ"י גבאי דאה"ק תובב"א בעי"ם בערלין.

אחדשה"ט. מכתבו בצירוף הקונטרס אשר שלח אלי לדוגמא חידושים יקרים נובעים מגאוני וצדיקי עולם זצלל"ה ונדבה נפשו אותו ללקט פנינים מאמרותיהם הקדושים דברים מחוכמים, ועמל ויגע לסדר דבריהם בקוצר אמרים, על כל סדר מהשבוע דברי מטעמים, ובחפצו

לתתם בדפוס למען יהנו ויתענגו כל קורא בספרו דברים נחמדים, ודרש מאתי להגיד לאדם ישרו ולתת הסכמתי על זאת. הנה הדברים הנאמרים בספרו אין צריכים להסכמתי כי מי האיש אשר לא ידע ושמע מדברי הגאונים האלו אשר מהם שאב אלו המאמרים, ואך למותר הוא להלל את השמש בצהרים, אך זאת באתי להגיד לכל דורשי חכמה ותושי׳ כי יישר חילו בזה אשר שם אל לבו עשות מטעמים, על סדר הפרשיות סדורים, וכל הוגה בו יאמר חמותי ראיתי אור פרחי שושנים, ומהראוי לתמוך בידו לקחת מאתו את ספרו בכסף מלא למען יראה שכר טוב בעמלו. וגם אנכי אשלם לו במיטב כספי בעת יגיע ספרו לידי.

דברי המדבר לכבוד התורה ולומדי׳, והנני ידידו הדו״ש ומברכו בברכת השנים בכוח״ט.

הק׳ אברהם חיים דוד סופר בה״ג מהריל״ס זצ״ל.

מכתב תעודה.

תעודת אדמו״ר הרב הקדוש צי״ע מופת הדור מרן ר׳ חיים שליט״א מאטיניא יצ״ו.

שלום וכט״ס לכבוד ידידי הרב הנכבד המופלג בתו״י מגזע היחוס מו״ה יעקב באמבאך נ״י.

כרטיסו מפ׳ תבוא הגיע ליד מרן אדמו״ר שליט״א אשר דרש הסכמה על חיבורו אשר בדעתו להוציא לאור, חי׳ מגאוני עולם, ומטרדות החגים לא השבתי לכ״ה ובגוף הדבר מרן שליט״א מונע א״ע מליתן הסכמות אמנם ספר כזה איננו נצרך להסכמות והגאונים הללו פקיע שמם בכל העולם ומפיהם אנו חיים ולב מי לא יחרד לשתות בצמא את דבריהם הק׳ המאירים כשמש בצהרים ואם כבר הוציאו לאור ישלח ס׳ אחד לכ״ק מרן שליט״א וישלם לו מחירו ברוח נדיבה, והשי״ת יצליח אותו לראות ברכה בעמלו ויזכהו לשוב לארץ מולדתו בהצלחה כאשר אותה נפשו והי׳ בזה שלום מארוה״ש ודו״ש.

מוקירו ומכבדו כערכו — אלי׳ דאויד.
בבית אדמו״ר שליט״א.

אגרת היוחסין.

א״א מו״ר הרב ההריף יו״ש מו״ה נפתלי הירץ באמבאך שליט״א היא בן הרב הגדול ההריף העצום מו״ה יעקב מרדכי זצ״ל בעל ספר אפיקי מים עודנו בכת״י בהרב המפורסם מו״ה יואל ז״ל אשר הלך לעולמו בהיותו אברך צעיר בשנים בן הרב הגאון הגדול המפורסם מו״ה יהודא צבי זצ״ל בעהמח״ס שו״ת מנחת יהודא על ארבעה חלקי ש״ע והגה׳ ארץ צבי על האשר״י נין ונכד להגאון המקובל מו״ה דוד לידא זצ״ל בעהמח״ס עיר דוד ועיר מקלט ונכד להגאון הגאונים מו״ה אר״י ליב זצ״ל אבד״ק אמסטרדאם. — אם אבי האשה הצנועה והחשובה מרת רבקה עלקי ע״ה היתה בת הרב המופלג ונכבד מפורסם מו״ה נפתלי הירץ וויקלער ז״ל הניח אחריו בנים ובני בנים ת״ח וגדולי מפורסמים חתן הרב הגאון הקדוש מו״ה מרדכי זצ״ל מנ״כ בק׳ רישא וז׳ מרת ליבא ע״ה היתה מלומדת ומפורסמת בין הלומדים וכתבה תשובות וחתמה שמה עלידם מצאצאי בניו של הגאון הקדוש מו״ה שואל אבד״ק אמשטרדאם בעהמח״ס בנין אריאל זצ״ל.

אבי אמי הרב המופלג ירא ד׳ כרבים מו״ה שמחה הלוי פרייא ז״ל הי׳ בן הרב המופלג החסיד מו״ה מרדכי הלוי זצ״ל בן הרב המפורסם מו״ה שמחה הלוי זצ״ל בן הרב הגאון מו״ה יוסף שואל זצ״ל אבד״ק אפטא והתן הגאון הקדוש מו״ה יהודא נתן זצ״ל אבד״ק דאברמיל בן אדונינו מאור הגולה הגאון מו״ה יעקב יושע זצ״ל בעהמח״ס פני יהושע אשר מנ״כ בעיר פראנקפורט דמיין נין ונכד לאדונינו הגאון מו״ה יעקב יושע זצ״ל אבד״ק קראקא בעהמח״ס מגיני שלומה נכד לאדונינו בעל מהרש״ל זצ״ל ונכד לאדונינו רש״י זצ״ל אשר התיחס עד התנא האלוקי רבי יוחנן הסנדלר אשר הי׳ נכד התנא האלוקי הלל הזקן עד מלכות בית דוד. — א״ז הנ״ל הרב הגאון מו״ה יוסף שואל זצ״ל אבד״ק אפטא הי׳ בן הרב הגאון הגדול מו״ה שמחה הלוי זצ״ל אבד״ק סלאמינא בהגאון מו״ה יקותיאל זלמן אבד״ק דראהביטש בהגאון מו״ה יוסף זצ״ל אבד״ק פרעמישל בהגאון רשכבה״ג מו״ה שלמה זצ״ל אבד״ק פולנאי בן אדונינו שר התורה מרן ר׳ משה איסרלש זצ״ל אשר מפיו אנו חיין בעל המפה על הש״ע. א״ז אשת הגאון הנ״ל מאפטא היתה בת הרב הגאון מו״ה

יהושע העשיל ז״ל אבד״ק ווילנא בהגאון שר התורה מו״ה שאול סג״ל אבד״ק קראקא בן אדמו״ר הגאון הקדוש רבי ר׳ העשיל זצ״ל אבד״ק קראקא בהגאון מו״ה יעקב זצ״ל אבד״ק לובלין אשר הי׳ נקרא בזמנו רשבבה״ג וחתן הגאון מו״ה יהודא וואהל בהגאון השר מו״ה שאול וואהל מ״ה בריסק.

זקיני הנ״ל הגאון הק׳ מו״ה יהודא נתן אבד״ק דאברמיל הי׳ חתן הרב הגאון מו״ה מאיר אבד״ק דאברמיל בן הרב הגאון מו״ה יקותיאל זלמן אבד״ק דראהביטש הגאון מו״ה יקותיאל זלמן זצ״ל הי׳ לו חמשה בנים גאוני עולם. א) הרב הגאון מו״ה מאיר אבד״ק דאברמיל. ב׳) הרה״ג מו״ה שמחה זצ״ל אבד״ק סלאמינא. ג׳) הרב הגאון מו״ה איצקל אבד״ק דוקלא מובא בשו״ת נוב״י מהדו״ק חלק אה״ע ס׳ ל״ד. ד׳) הרב הגאון מו״ה נתן נטע אבד״ק אלעסק היה הרב הגאון מו״ה יעקב אבד״ק סליסקא. — אם אבי אמי מרת מחלה ע״ה היתה בת הרב המפורסם מו״ה יוקיל ז״ל מזאלקאוו שהי׳ נין ונכד להגאון הקדוש המפורסם בכל העולם מו״ה יוקיל זצ״ל אבד״ק בראדי הנקרא בפ״כ רבי ר׳ יוקיל בהגאון מו״ה מאיר ז״ל אבד״ק טיקטין בעהמח״ס מהר״ם טיקטין. — ומצד אמה היתה בת הצדקת מרת חי׳ נ״ע בת הגאון מו״ה גדלי׳ ראבד״ק זאלקווע ושמו חרות על הלוח הרב הי׳ אבי הרב הגאון מו״ה אברהם חיים זצ״ל אבד״ק זלאטשוב בעהמח״ס אורח לחיים.

חותני הרב החריף ירא ד׳ מרבים מו״ה מרדכי דוד תאומים פרענקל ז״ל הי׳ בן הה״ג הצדיק מו״ה אלכסנדר סענדר תאומים פרענקל ז״ל שהי׳ אבד״ק פשעוואסק בהרב מו״ה יוסף שואל ז״ל בהרב מו״ה דוד בהרב מו״ה יצחק יונה בהגאון מו״ה אברהם ז״ל בהגאון מו״ה יצחק מאיר בעל ספר כתנות אור על עין יעקב בן הגאון שר התורה מו״ה יונה תאומים בעהמח״ס קיקיון דיונה. הרב אלכסנדר הנ״ל היה בן בתו של אדונינו הגאון הקדוש המקובל האלוקי מרן אלכסנדר סענדר מרגליות זצ״ל אשר הי׳ אבד״ק זבאריז ובק״ק פשעווארסק ומנ״כ בק׳ סאטאנוב בעהמח״ס חדושי הרא״ם דודו ורבו של הגאון העצום מו״ה אפרים זלמן מרגליות מבראד בעהמח״ס בית אפרים וחתן הגאון מו״ה יהושע אבד״ק טארנאפאל בעהמח״ס שו״ת ספר יהושע, נין ונכד לאדונינו הגאון בעל תבואות שור זצ״ל. השי״ת יעזור שזכותם יעמוד לנו וימליצו טוב בעדינו ושהתורה מחזרת על אכסניא שלה שנזכה לראות דור ישרים יבורך. אמן.

אמר המלקט.

הגם שאמרו המושלים ספר בלי הקדמה הוא כגוף בלי נשמה אבל לא כן אנכי עמדי כי אינני בעל מחבר ופה לא עשיתי מאומה רק כעני מלקט גרעין גרעין מאחורי השבלים כן לקטתי ואספתי לקוטי בתר לקוטי פרחי שושנים מהנהו רבוותא גאוני ומוסדי ארץ אשר כל חיך הטועם יאמר לי לי ותמכתי יסודותי על הס׳ הק׳ פלא יועץ „ערך אסיפה״ וז״ל כמה טובות גדולות עשו לנו בעלי אסופות אשר בכל דור ודור זכו וזיכו את הרבים ובפרט בדורות אלו אשר טרדות הזמן רבו עלינו ואין הפנאי מסכים ללמוד ספרים הרבה אין קץ — וכן יעשו בכל דור ודור איש ואיש אשר חננו ד׳ דעת ישתדל להועיל לרבים ויעשה אסיפות כיד ה׳ הטובה עליו, ואלו הם המזכים את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם ולא יחישו ללעג השאננים האומרים מה הועיל זה בתקנתו לשנות לנו את הידוע ומפורסם בספרים אין זה כ״א ללקט כסף וליטל את השם לעצמו שחיבר ספרים, כי הבל יפצה פיהם כי בוודאי ספרים כאלו הם טובים ומועילים וכו׳ עכ״ל. ואבקש מאת הקוראים הנכבדים אולי ימצאו בהספר איזה שגיאה שידונו אותי לכף זכות כי שגיאות מי יבין וד׳ הטוב יזכני להיות מעושי רצונו בלב שלם, ויראני מתורתו נפלאות. באמונות עתיך חוסן ישועות. ואזכה לסיים ולעלות ברנה לציון וירושלים. ולחזות באור פני מלך חיים.

הצעיר **יעקב מרדכי** בן לא״א מו״ר הה״ח יו״ש מו״ה נפתלי הירץ **באסבאך** שליט״א בעיר דאברמיל יצ״ו.

הגאונים המובאים בספר הזה ע״ס א״ב.

ספר **א**ור יקרות
הג׳ מ״ה אהרן משה טויביש
הג׳ מו״ה אלכסנדר מרגליות מסטינוב
הג׳ מו״ה אליהו מווילנא
ס׳ אפיקי יהודא
ס׳ **ב**ית שמואל אחרון
ס׳ בא ישועה ונחמה
ס׳ באר יצחק
ס׳ בינה לעתים
ס׳ **ד**רוש שמואל
הרה״ק ר׳ דוד משה מטשארטקיב זי״ע
ס׳ דברי יוסף
הגה״ק ר״ר העשיל מקראקא
ס׳ הקביצה

ס׳ זרע שמשון
זהר הק׳
ס׳ חדות יעקב
ס׳ חומת אנך
ס׳ חמדה גנוזה
ס׳ חידת שמשון
הג׳ חתם סופר
הרב ר׳ חיים וויטאל
ס׳ ילקוט הרועים
הג׳ ר׳ יהונתן אייבשיץ ז״ל
הג׳ ר׳ יעקב מלובלין
הג׳ ר׳ יעקב צבי מעקלענבורג
הג׳ ר׳ יצחק איזיק שור אבד״ק בוקארעשט
ס׳ ילקוט דוד
ס׳ כתנות אור
ס׳ כנסת יחזקאל
ס כסף נבחר
ס׳ כלי חמדה להג׳ מהר״ש לאנייאדו זצ״ל
ס׳ ליקוטי מהר״מ
הג׳ ר׳ ליביש מסטאניסלב
הג׳ מהר״ם גאלאנטי זצ״ל
הג׳ מו״ה מרדכ באנעט
הג׳ מהר״מ שיק
הג׳ הר״מ חפץ
הג׳ מו״ה מרדכי אבד״ק פינסק

ס׳ מאמר מרדכי
הצ׳ ר׳ מאירל מפרימישלאן זצ״ל
ס׳ נועם מגדים
ס׳ נחלת יעקב
ס׳ נופת צופים
ס׳ ערבי נחל
רבינו עובדי׳ מברטנורא ז״ל
ס׳ עמק הלכה
ס׳ פנים יפות
ס׳ פנינים יקרים
ס׳ פרח לבנון
ה״ג ר׳ צבי חיות
ס׳ קהלת יעקב
ס׳ קהלת משה
ריב״א עה״ת
הג׳ ר׳ שמעון סופר אבד״ק קראקא
הג מו״ה שמואל בע ם זכרון שמואל
הג׳ בעל ש״ך ז״ל
הג׳ מהר״ש גאנצפריד
הג מו״ה שואל מאמשטרדאם
ס׳ שתי ידות להר״א חזקוני
הג׳ מו״ה שלמה קלוגער
ס׳ שם אפרים
ס׳ שמועות טובות
ס׳ שער בת רבים
ס׳ תורת יקותיאל

ספר בראשית.

בראשית.

א) בראשית אותיות „ירא שבת" היינו עפ"י מה דאית במדרש בשביל ישראל שנקראו ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית והכל חד בשביל ישראל שנקראו ראשית, לפי שעוסקים בתורה הנקראת ראשית. והנה התורה נעוץ סופה בתחילתה מסיים כל ישראל ומתהיל בראשית. אמנם כל ישראל אעפ"י שכולם אינם עוסקים בתורה מ"מ עין החיים למחזיקים בה, שמארח ת"ח בביתו ומאכילו שלומד תורה בכח האכילה, האכילה הזאת מעלה עליו כאלו הוא עצמו למד תורה. ע"כ אמרו במדרש בראשית בשביל הביכורים שנקראו ראשית, וכל המביא דורן לת"ח כאלו הביא ביכורים, שתכלית הבאת ביכורים ויתר מתנות כהונה למען יחזיקו בתורת ד', נמצאו כל ישראל נקראו ראשית בשביל התורה שנקראת ראשית. אחד הת"ח שעוסק בה ואחד עם הארץ שהת"ח אוכל על שולחנו, אמנם כיון שעם הארץ נחשד על המעשרות אין לת"ח לאכול על שלחנו אלא בשבת, כדאית' ריש פ"ב דמס דמאי דבשבת נאמן דאימת שבת עליו וירא לשקר ולעבור עבירה בשבת, ע"כ רמוז בבראשית ירא שבת והיינו סמיכות התורה כל ישראל בראשית. כולם נקראו ראשית ובשביל כלם נברא העולם וק"ל.

(בשם הגאון מהר"ש סופר זצ"ל אבד"ק קראקא).

ב) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך כו' אימרו כי שמעת לקול אשתך היא מיותר, והוי די באמרו כי אכלת מן העץ. ויתכן לומר דהנה הרמ"ע הקשה בס' עשרה מאמרות למה נענש אדם הראשון על עבירה ראשונה הרי מדתו של הקב"ה מעביר ראשון ראשון כדאית בפ"ק דר"ה דבשלמא מה שנענשה חוה י"ל לפי שחטאה כ"פ האחת במה שאכלה בעצמה והשנית שהסיתה את אישה לאכול. אבל מה שנענש אדם קשה. וי"ל דמדה דמעביר ראשון ראשון נוהג רק בדינים שהדין בעצמו ריקא, וקי"ל כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. ולכן לא נהג אצלו מדה זו, ולזה אמר כי שמעת לקול אשתך, ואצלה הוי סרחון שני ונענשה על ידך, לכן גם אתה תענש!

(מספר ערבי נחל).

ג) במדרש ויבא קין מפרי האדמה, תנא בן ארבעים שנה הי׳ קין כשהרג את הבל. ותמוה דמנ״ל. רק אית׳ במדרש ויבא קין מפרי האדמה מן הפסולת שלא נגמר בישולן, ואי׳ בר״ה צבאם אל תיקרי צבאם אלא צביונם, מלמד שכל מעשה בראשית בקומתן נבראו, א״כ קשה האיך היה באותה זמן פירות שלא נגמרו, אע״כ צ״ל שהביא קין קרבן מן הזריעה שני׳ לאחר מעשה בראשית ואי׳ במדרש אר״י קודם דור המבול היו זורעין רק למ׳ שנה, וכן אית׳ בירושלמי שלא הי׳ מטר יורד רק אחת לארבעים שנה ובשעת הבריאה ירד מטר שנא׳ ואד יעלה מן הארץ, א״כ לא הי׳ לזרוע פעם שנית כ״א אחר מ׳ שנה שירד אז מטר א״כ מוכח דאחר מ׳ שנה הרג קין את הבל ודו״ק.

(מס׳ אור יקרות).

נח.

ד) אלה תולדות נח נח איש צדיק וגו׳, ויולד נח שלשה בנים י״ל עפי״ד בש״ס ב״ב בימי מבול הולידו רק נקיבות הואיל שהיו שטופין בזימה שנא׳ ויהי כי החל האדם לרוב וגו׳ ובנות יולדו להם, וזה״ש אלה תולדות נח שהן ג׳ בנים ולא נקיבות מזה מוכח שנח איש צדיק.

(מספר דרוש שמואל).

ה) בפסוק ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם וגו׳, ויש לדקדק תיבת בא לפני מה בא לרמז. ויש לומר עפ״י מאמר חכמז״ל מה בין גזלן לחמסן גזלן לא יהיב דמי חמסן יהיב דמי, אי נמי חמסן בפחות משוה פרוטה וגזלן יותר משוה פרוטה, והנה מבואר בכמה מקומות דאין ב״ד נזקקין לפחות משוה פרוטה, לפי זה מתורץ הדיוק דלעיל מה שאמר הקב״ה בדיוק קץ כל בשר, ר״ל קצם בא לפני שאני בעצמי ארון ואשפוט אותם, וקשה למה דוקא בעצמו ולא ע״י בית דין של מטה, לכן אמר כי מלאה הארץ חמס ר״ל בפחות משוה פרוטה ואין הדיין נזקק לפחות משו״פ ע״כ אצטרך אני בעצמי להזקק להם.

(בשם הגאון תק׳ ר״ר העשיל זו״ע).

ו) אלה תולדות שם גו׳, ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה ויולד בנים ובנות. יש להבין למה שינה הכתוב כאן שחישב שנים של שם וכן הדורות שאחריו ולא הזכיר בהם מיתה, וכפ׳ בראשית גבי דורות שמאדם עד נח הזכיר שם מיתה וכאן מסיים רק ויולד בנים ובנות.

ונראה שיש ליישב עפ״י המעשה שהביאו בילקוטים בשם בן נח, ואית׳ שם דשם עלה בגן עדן עפ״י תחבולת השמות ואכל מעץ החיים וכאשר הגיע עתו למות הרגיש בו והלך למדבר ועמד שם לראות מה יהי׳ סופו ויהי כאשר הגיע העת למות וישאר עומד במקומו לא חי ולא מת ולא יכול לנוע ממקומו ולא ידע מזה שום אדם בעולם עד שמלך שה״מ ע״ה ונתגלה לו והי׳ בצער גדול כי אין זה תיקון לנפש הצדיק כי בחיים כזה טוב לו מותו ואז יתוקן. מה עשה שלמה הלך לאותו מדבר ויבקשהו ולא מצאו עד שנראה לו כהר גדול כתמונת אדם רק שעלה חרולים ועשבים עליו מיד הבין שלמה כי הוא שם וישאלהו ויאמר האתה שם בן נח ויאמר לו הן ויספר לו כל המאורע ויבקש ממנו שיתקן אותו ויבא לידי קבורה וכן עשה שלמה, ובתוך כך שאל ממנו שם לשלמה מה זה הקולות וברקים שהיו בשנת תמ״ח לאלף השלישי [והיא מתן תורה] ותרגז כל העולם כולו ויאמר לו זה הי׳ מתן תורה, ויגד לו כל הענין ואז התפלל שלמה וימת כדרך כל הארץ ויביאהו בארץ הקדושה ויקברהו שם. והנה לפי המעשה הזה יתיישב שפיר מה שהקשינו לפי שאין לכתוב ויחי שם שש מאות שנה וימת כמו שנאמר בדורות שלפני נח לפי שבאמת עדיין לא מת אלא שחייו לא היו חיים לכן לא נאמר אלא ויחי שם אחרי הולידו את ארפכשד חמש מאות שנה כלומר שנים אלו חייו היו חיים והשאר לא מת ולא חי ובשביל שצריך לכתוב כן אצל שם נכתב כן אצל הדורות שאחריו, והבין.

(בשם הגאון מו״ה שמואל זצ״ל בעהמח״ס זכרון שמואל).

לך לך.

ז) ב״פ ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וצ״ל מה שייך והכנעני אז בארץ לז״ש ויעבור אברם וכו׳. והענין בעת המלחמה אם איש זר יעבור באותה המדינה הנה והנה אז ודאי תופסין אותו כי אולי מרגל הארץ, אבל אברם אעפ״י שהי׳ אז שעת חירום שהכנענים היו אז הולכים וכובשים א״י מבני שם ואברם הי׳ הולך וסובב כל א״י עכ״ז ד׳ שמרו והצילו שלא תפסוהו כלל, וז״ש „ויעבור" אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה ועבר הכל בשלום אף כי והכנעני אז בארץ שהי׳ הולך וכובש א״י והיו אז מלחמות גדולות, אעפ״כ לא הי׳ לו שום שטן ופגע רע כי הי׳ הכל בהשגחה מהשי״ת.

(ספ׳ כלי חמדה להגאון מהר״ש לאנייאדו זצ״ל).

ח) כ״פ וילך אתו לוט ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן. וצ״ל מה שייך ואברם בן ע״ה שנה לז״ש מקודם שלוט הלך אתו. והענין כי זה שלוט הלך עם א״א לא״י לא הי׳ כוונתו ליש״ש לילך לאה״ק ושם יעבוד השי״ת בקדושה ובטהרה רק כוונתו הי׳ שראה שא״א הוא דודו כבר זקן בן ע״ה שנה ושום יורש אין לו רק הוא ויהי׳ היורש שלו לכן התאמץ לוט לילך עם דודו והמתין רק על מיתת דודו ליורשו. וז״ש וילך אתו לוט אכן לא לש״ש רק משום ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן שהי׳ זקן כ״כ רק עבור זה הלך אתו לוט.

(מהגאון מהר״ש הנ״ל).

וירא.

ט) יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם. במדרש אמרו מה״ש אתה אמרת יוקח נא מעט מים שמא בערביים חשדתנו שמשתחוים לאבק רגליהם כבר יצא ממך ישמעאל ותמוה. ובס׳ לקוטי מהר״ם כ׳ עפי״ד בגמ׳ נכרי מבטל ע״ז שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל ע״ז כלל וזה״ש אתה אמרת יוקח נא מעט מים יוקח ע״י שליח ורחצו רגליכם, ולא אמרת שגם הרחיצה תהי׳ ע״י שליח אלא משום דס״ל שכל ב״ב יש להם דין ישראל וא״י לבטל ע״ז של חבירו ע״כ ורחצו בעצמכם כבר יצא ממך ישמעאל שהוא עובד ע״ז ויש לו דין נכרי ויוכל לבטל ע״ז.

י) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחי׳ ואם אינך משיב דע כי מות תמות וגו׳. ובגמרא מקשה אשת נביא הוא דתיהדר דלאו נביא לא תיהדר בתמי, ונתרץ עפי״ד בתוס׳ מו״ק דכ״א ע״א נביא שאמר לאחד שימות הרי הוא כמת ואפי׳ אם מתפלל עליו אח״כ שיחי׳ אינו מועיל, וזה״ש השב אשת האיש כי נביא הוא ואם תשיב אז יתפלל בעדך וחי׳ דעוד תועיל התפילה ואם אינך משיב דע כי יאמר לך מות תמות ונביא הוא ואז שוב לא יועיל התפילה אף אם יתפלל וע״כ מהר והשיבה לו אשתו!

(מס׳ היקר דרוש שמואל).

יא) בפסיק הנ״ל השב את אשת האיש כי נביא הוא חז״ל פירשו כל „כי״ נתינת טעם והנה הכא קשה מה נתינת טעם הוא זה להשבת האשה בשביל שהוא נביא וכי אם לא הי׳ נביא לא הי׳ שמה א״א אלא יובן עם מה שכתב הרמב״ם ז״ל איילונית אין קידושיה קידושין ואם

מתחילה ידע שהיא איילונית ועי"מ כן קדשה קדושין תופסין בה וכאן אבימלך הי' טיען ששרה היא איילונית ואין קדושין תופסין בה והשיב לו הקב"ה כי נביא היא ר"ל כבר הוא נביא ומתחילה ידע שהיא איילונית ועי"מ כן קדשה וקדושין תופסין וזהו נתינת טעם של כי נביא ודו"ק כי נחמד.

(להגאון מהר"ם גאלאנטי זצ"ל).

חיי שרה.

יב) במדרש כיון שמתה שרה התחיל אדם הראשון לדבר בלשון ארמי והוא פלא. ונקדים דברי חז"ל בשעה שצדיקים נפטרים מן העולם מריבין עם אדם הראשון. הצדיק אומר אשר בחטאו מת מחטא עץ הדעת ואדם הראישון משיבו איש בחטאו מתו, וכאן במיתת שרה ירא אדה"ר אשר הצדק יהי' עם שרה על שהפסוק מעיד עלי' שלא חטאה כיון דכתיב שנה בכל תיבה ומקיש בת ק' כבת כ' לחטא, ע"כ התחיל לדבר בלשון ארמי ובתרגום לא נכתב רק פ"א שנה, מאה ועשרין ושבע שנין, והצדק עם אדם הראשון אשר איש בחטאו מתו.

(שמעתי מת"ח אחד).

יג) בפסוק ויישם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר. ויאמר עבד אברהם אנכי וגו' והנה דבר תימה הוא וכי עד הישתא לא ידעו שהוא עבד אברהם עד שהוצרך לומר להם על שלחנו שהוא עבד אברהם. ויש לפרש על פי מה דאיתא יפה שיחתן של עבדי אבית יותר מגופן של תורה וגו'. והנה כשהושם לפניו לאכול אמר אליעזר לא אוכל עד אם דברתי דברי וצרכי על מה שבאתי, והשיבו לבן מה לך לדבר דברי חול על השלחן. דבר בדברי תורה כי כל שלחן שאין אומרים עליו דברי תורה וגו' כמאמר חז"ל. והשיבו אליעזר שפיר עבד אברהם אנכי ויפה שיחתן של עבדי אבות יותר מגופן של תורה.

(בשם הגה"ק ר"ר העשיל זצ"ל).

תולדות.

יד) ברש"י ואלה תולדות יצחק בן אברהם יעקב ועשו האמורים בפרשה וכו'. מקשים מה בעי רש"י בזה. . . ויש לפריש על פי מה דאיתא בגמרא, דממזר אינו מיליד. ובזה יובן ואלה תולדות יצחק בן אברהם מן תולדותיו

ניכר שאברהם הוליד את יצחק דאי מאבימלך נתעברה שרה לא הי׳ יצחק מוליד, דהא ממזר אינו מוליד. וזה שפירש״י יעקב ועשו וכו׳ !

(מהגה״ק הנ״ל).

טו) בן ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המורי׳ וכו׳, קשה למה הוצרך רש״י להגיד היאך הי׳ בן מ׳ שנה בקחתו את רבקה וכי אין הכתוב כדאי לסמוך עליו שהוצרך רש״י לאמת את דבריו. י״ל לפי שקשה איך שהה יצחק מ׳ שנה קודם שישא אשה שהרי שנינו בן י״ח לחופה וזה דבר תימא שהאבות הקדושים שמדרכן אנו למדין יספר לנו הכתוב בגנותן לכך אמר רש״י אל תתמה על זה שהרי לא יכול לקחת קודם לכן שהרי מבנות כנען לא יכול לקחת, וכשבא מהר המורי׳ נתבשר שנולדה רבקה והי׳ אז בן ל״ז שנה המתין לה שלשה שנים עד שתהא ראויה לביאה.

(בשם ר״ע מברטנורא).

ויצא.

טז) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. וא״ת למה שנה את התחומים שנאמרו באברהם צפונה ונגבה וקדמה וימה, וי״ל אברהם שהי׳ הולך לדרומה של ארץ ישראל שנאמר הלוך ונסוע הנגבה, נאמר צפונה תחלה שבא ממנו ושהוא לפניו. אבל יעקב שהולך לחרן למזרח כדכתיב וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם נאמר ימה תחלה שהוא אחריו ובא ממנו ואחר קדמה שהוא לפניו.

(הריב״א על התורה)

יז) בפסוק ותאמר אל אבי׳ אל יחר בעיני אדוני כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי וגו׳. יש לפרש על פי מה דאיתא בגמרא מנין לעבודה זרה שמטמא וכו׳ מה נדה מטמא במשא כך עבודה זרה מטמאה במשא וכו׳ נשמע מזה שע״ז ונדה דין אחד להם, והנה רחל גנבה את התרפים לסלק את אבי׳ מהיות עובד ע״ז, וכדי שלא תהא צדקת זו נכשלת לשקר נגד אבי׳ באמרה כי לא אוכל לקום מפניך משום הכי רמזה לו שטומאת נדה עלי׳, והטעם כי דרך נשים לי רצונה לומר שיש תחתי׳ טומאה כמו דרך נשים דעבודה זרה ונדה שניהם שווים בטומאה כנזכר לעיל, והוא סבר כפשוטו שדרך נשים לה.

(הגה״ק ר״ר העשיל זצ״ל)

וישלח.

יח) הצילני נא מיד אחי מיד עשו, במד׳ יעקב הי׳ מתיירא מפני עשו בשביל שהי׳ מקיים ב׳ מצות עכשיו כשיעקב לא הי׳ מקיימם א׳ שיושב בארץ ישראל שהוא מצוה, ב׳ שהי׳ מקיים כיבוד אב ואם, ועכשיו כשיצא יעקב מבית לבן הסכים בדעתו לקיים ב׳ מצות אלו וזה שאמר הכ׳ וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען לקיים מצות כיבוד אב. ולכאורה שפת יתר שאמר עוד בארץ כנען, אבל רוצה לרמז בזה שרצה גם לתקן ולעשות מצות ישוב ארץ ישראל לזה אמר בארץ כנען, וזה שפירש״י ביקש יעקב לישב בשלוה. ר״ל דהשתא הי׳ סבור שאינו צריך לירא מפני עשו כיון דהוא ג״כ יקיים ב׳ מצות אלו אמנם בזה אינו משלם החוב, שעבר על מצות כבאו״א כבר כיון דמצוה תמידית אין לה השלמה כמו ת״ת דכתיב והגית בה יומם ולילה לית לי׳ השלמה כך כאו״א ל״ל השלמה כל רגע. ועדיין הי׳ דואג על כ״ב שנים שלא קיים כאו״א עד שקפץ עליו רוגזו של יוסף שהי׳ כ״ב שנים זה מול זה כדפירש״י, ועכשיו בודאי יוכל לישב בשלוה, כי יש לו כפרה בזה, וזה שאמר ביקש לישב בשלוה שלא לירא מפני עשו קפץ עליו רוגזו של יוסף ועכשיו יותר אינו צריך לירא ממנו, וזה הכונה הצילני נא מיד אחי מיד עשו, פן יבא והכני, אבל זכר זאת ליעקב אם על בנים כי רבקה אמו נותנה לו מצוה זאת ובזה קיים עכ״פ מצותה.

(בשם הגאון מו״ה מרדכי בנעט זצ״ל).

יט) ויותר יעקב לבדו פירש״י שכח פכים קטנים. ותמי׳ דמנ״ל ובס׳ תפארת צבי כתב עפי״ד הזהר גבי נגע כתיב ופנית הבית אם הקב״ה חס על פכים קטנים שלא יטמאו וע״כ ציוה לפנות הבית מקודם ק״ו שיחוס הת״ח על עצמו שלא ילך לבדו כ״א בשני נערים עמו עיי״ש וזה״ש ויותר יעקב לבדו וק׳ היאך נשאר לבדו הא ילפינן ק״ו מפכים קטנים שחס עליהם הקב״ה ואיך לא חס יעקב ע״ע ונשאר לבדו, לזה פרש״י שכח פכים קטנים ר״ל שכח האי ק״ו מפכים קטנים.

(בספר ילקוט הרועים).

וישב.

כ) בפסוק וישב רש״י ז״ל פ׳ ביקש יעקב לישב בשלוה מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף עיין במפרשים שנתנו טעם לזה מפני מה הוא העונש על שביקש לישב בשליה קפץ עליו ריגזו של יוסף ואמרתי לפרש בדרך

צחות דהנה שמעתי בשם הגאון ה״ר העשיל ז״ל דהנה יעקב ועשו חלקו ב׳ עולמות יעקב נטל עוה״ב ועשו נטל העוה״ז וא״כ יעקב ראוי לו להחזיק שיהי׳ לו עה״ב שזה חלקו ועשו ראוי לו שיחזיק לעצמו שאין לו עה״ב כי אין זה חלקו, ואנחנו רואין שהפך הוא שעשו מחזיק לעצמו שיש לו העוה״ב ויעקב אף שהוא צדיק מחזיק לעצמו, שאין לו חלק העוה״ב ואמר הגאון הנ״ל דהנה עשו נטל לחלקו העה״ז ואלו הי׳ עולה על דעתו שימות ושנותיו של אדם שבעים שנה לא הי׳ לו העה״ז לכך מחזיק עשו שיש לו העוה״ב כדי שיהי׳ לו עוה״ז בנחת, וכן אלו הי׳ יעקב מחזיק לעצמו שיש לו עה״ב הי׳ ליעקב עוה״ז כי אף אם צר לו בעוה״ז כשעלה על לבו שיש לו עוה״ב הי׳ לו עוה״ז ועוה״ז אין חלקו של יעקב, לכך עולה על לב יעקב שאין לו חלק עוה״ב כדי שלא יהי׳ לו עה״ז וזה פירש״י ביקש יעקב לישב בשלוה כו׳ דהנה רש״י ז״ל פ׳ בפסוק כי ארד אל בני אבל שאילה סימן זה מסור הוא בידו בזמן שאין אחד מבני מת בחיי מובטח אני שאין אני רואה גיהנם, וזה פי׳ ביקש יעקב לישב בשלוה דכיון דראה דכל בניו חיים הוא בן עה״ב והיא שלוה אמיתית ועי״ז הי׳ לו עה״ז מאחר שידע שהוא בן עה״ב מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף כו׳ שיסבור שמת אחד מבניו ולא יהי׳ לו עה״ב כדי שלא יהי׳ לו עה״ז, ודו״ק.

(מספר בית שמואל אחרון).

מקץ.

כא) פרעה קצף וכו׳. ברש״י כל מלך מצרים קרוי פרעה וגו׳. קשה מי הצריכו לכתוב בכאן כל מלך מצרים קרוי פרעה ועוד כמה פעמים קרוי בפרשיות לעיל פרעה ולא פי׳ שם דבר וי״ל לפי שדרך המדבר לפני מלכים לדבר בלשון כבוד ולומר לו אדוני המלך ואין דרך לקרא למלך בשמו ואיך אמר שר המשקים בכאן פרעה קצף? לכך אמר רש״י אל תתמה בדבר זה שכל מלך מצרים קרוי פרעה דרך כבוד.

(בשם הרב עובדי׳ מברטנורא זצ״ל).

כב) וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות, הרצון בזה כי אם אדם אחד אוהב לחבירו א״א לדבר עמו קשות כי אין הטבע סובלתו אבל ע״י אחר יוכל לצוות עליו כזה וכזה ולכך אלו הי׳ יוסף בעצמו מדבר עם אחיו לא הי׳ טבעו סובל לדבר עם אחיו קשות כי אהבתי ויראתי מפני אחיו הגדולים לא סבל זאת לדבר אתם קשות ולכך

התחכם כאילו אינו מכיר לשון עברי והי' המליץ בינותם ועל ידו יכול לדבר אתם קשות ולכך במליצות יהודה ליוסף אמר ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ממש עם עצמך ולא ע"י מליץ וא"ת שאינך מבין לשון עברי לכך אמר כי כמוך כפרעה ומלך צריך להבין שבעים לשון, ודו"ק.

(בשם הגאון ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל).

כג) וימצא הגביע באמתחת בנימין, לנכות לו בעוה"ז הצער שציער לאביו שהי' יודע ממכירת יוסף קודם ששיתפו השכינה ולא גילה לו.

(בשם הגאון הש"ך).

[ויגש.]

כד) במתנות כהונה מביא בשם מדרש על הפסוק וירא את העגלות ראה את העגלות צב שיביאו הנשיאים למשכן כמה דאת אמר שש עגלות צב מיד ותחי רוח יעקב אביהם וראה שעדיין יוסף עומד בצדקו, ותמי'. ויש לפרש דהנה איתא במסכת שבת דף מ"ט דהל"ט מלאכות דגבי שבת הם כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה, ומספקא לן שם אי המלאכה היתה דים היא מן המנין דקאי על רידוד הטסים לא עב ולא דק, והא דכתיב ויבא הביתה לעשות מלאכתו אינו מן המנין דאתיא כמאן דאמר לעשות צרכיו נכנס, או דזה הוא מן המנין, דהפירוש הוא מלאכתו ממש, והמלאכה היתה דים אינו מן המנין, דהפי' הוא שלימות עבידתא עיין שם. והנה איתא במדרש דהנשיאים אמרו יתנדבו ישראל ומה שיחסר אנו ממלאים וכשראו שהמלאכה היתה דים דשלים עבידתא שמלאכת ההבאה של נדבות להמשכן הי' די התנדבו הם עגלות וכו' ע"ש. והשתא יובן דברי המדרש הנזכר לעיל כאשר ראה יעקב שהנשיאים יביאו עגלות ע"כ צריך לומר דהמלאכה היתה דים פירוש דשלים עבידתא כנזכר לעיל וא"כ אינו ממניינא, ואז ע"כ ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו הוא ממניינא והפירוש הוא מלאכתו ממש, משום הכי אמר רב עוד יוסף בני חי ועומד בצדקו דהשתא מוכח שלא חטא ודו"ק.

(בשם הגה"ק ר"ר העשיל זצ"ל).

כה) בפ' רב עוד יוסף בני חי, כי בניו הגידו לו שיוסף עודנו עומד בצדקו וזה ידוע שצדיק נקרא איש חי שנאמר ובניהו בן יהוידע איש חי, וז"ש אם ח"ו נעשה שם חטא אז לא רציתי לראות את פניו אכן שהוא עדיין צדיק זה נחמתי ביותר וז"ש ויאמר ישראל „רב" די לי בנחמה עוד יוסף בני חי צדיק תמים לכן א"כ אלכה ואראנו.

(הגאון מהר"ש לאנייאדו זצ"ל).

ויחי.

כו) אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם דרש״י כתב בשם המ״ר אל נא תקברני במצרים סופה להיות כנים ומרחשין תחת גופי ושלא יעשוני ע״ז ושאין מתי חו״ל חיים אלא בצער גלגול מחילות, והנה לטעם ראשון ושני הי׳ די לשאת אותו רק ממצרים אבל לא להטריחו לשאתו לא״י אבל להטעם משום גלגול מחילות ההכרח לשאתו לא״י, והמפרשים כתבו ראי׳ לתחה״מ מדמצינו מיתה בלשון שכיבה ושכיבה משמע ע״מ לקום דבקללה כתיב אשר שכב לא יוסיף לקום משמע דסתם שוכב קם וז״כ הפסוק אל נא תקברני במצרים כלומר במצרים ודאי לא תקברני דהא יש בה כל הטעמים, וכ״ת די לשאת אותי ממצרים לבד, ז״א ושכבתי עם אבותי ושכיבה היא ע״מ לקום בתחה״מ ואיכא צער דגלגול מחילות לכן ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם דוקא בא״י.

(הגאון מהר״ש גאנצפריד בשם מהר״ם א״ש).

כז) בפסוק ראות פניך לא פללתי והנה הראה אותי ד׳ גם את זרעך עפימ״ש בשבת דמי שבא על אשת איש פניו מוריקות מאי תקנתי׳ לישת׳ כוס של עיקרין והנה כששותה כוס של עיקרין אינו מוליד וז״ש ראות פניך לא פללתי דחשבתי דנכשלת באשת פוטיפר והיו פניך מוריקות וא״ת דישתית כוס של עיקרין והנה הראה אלקים את זרעך ע״כ.

(בשם הי״ג ר׳ יעקב מלובלין זצ״ל).

כח) ב״פ ויכל יעקב לצוות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו, פירוש כמו שאחד מדבר עם חבירו ובכלותו לדבר אתו מה שצריך אז הוא הולך לדרכו כך ידע יע״א ע״ה אותו העת והשעה והרגע שימות לכן איזה שעות קודם ברך את בניו וצוה אותם וכשנגמר הכל אז מסר בעצמו נשמתו הקדושה ליד השי״ת בקדושה ובטהרה וז״ש ויכל יעקב לצוות את בניו ותיכף כשנגמר צוואתו וברכתו תיכף ויאסף רגליו אל המטה הוא בעצמו ויגוע ויאסף אל עמיו, במנוחה נכונה בצל ישוכן מעונה עד בא איה״ש הגאולה והתחי׳ ב״ב אכיה״ר.

(הג׳ מהר״ש לאנייאדו זצ״ל)

ספר שמות.

שמות.

כט) ואלה שמות ב"י הבאים מצרימה וגו' איש וביתו באו. הא דשינתה התורה את לשונה מתחילה הבאים מצרימה המורה על העתיד ואח"ז „באו המורה על עבר. ויבואר מ"ש רש"י ז"ל שמנאן במיתתן להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר כו' וירצה ע"ד שפרשתי דברי דניאל י"ב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד די"ל כמו שע"י כוכב א' מתנוצצים הרבה כוכבים כן המצדיק את הרבים יופיע כמה אורות ומזריח ע"י. והנה יעקב אבינו וביתו השבעים נפש הם היו מקור וכללות כל ישראל וכל הדורות הבאין מכוחם באו וע"כ מבואר ברש"י מה שנמשלו לכוכבים שהם מתנוצצים כל זרע ישראל כמו הכוכבים כנ"ל.

וזה מרומז אלה שמות ב"י הבאים מצרימה, ונכלל בלשון הבאים גם העתידים לבא, הנה כבר באו את יעקב שנכללו בו וביתו. וזה ובנ"י פרו וישרצו וירבו וגו' ותמלא הארץ אותם ורצ"ל שמה שיפרו וירבו כל ישראל הנה תמלא הארץ „אותם" היינו עם השבעים נפש הנזכרים שהכל באו מכחם, ודו"ק.

(בשם הג' ה"ר ליבש סטאניסלובר בעל פני ארי').

ל) במדרש רבה, ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים. להן לא נאמר אלא אליהן מלמד שתבע אותן לעבירה ולא קיבלו ממנו, ותחיין את הילדים וגו', וכי מאחר שנאמר ולא עשו כאשר דיבר אליהן אין אנו יודעים שקיימו את הילדים? אלא לא דיין שלא קיימו את דבריו של פרעה להמית את הילדים אלא עוד הוסיפו שעשו עמהם טובות וכו' עד כאן לשון המדרש. ויש לדקדק דלכאורה לאו קושיא היא דהא שפיר הוצרך לכתוב ותחיין את הילדים דאם לא כן הוה אמינא דלא עשו כאשר דיבר וגו' קאי על מה שתבע אותן לעבירה, ועוד יש כמה דקדוקים בדברי המדרש הללו. וכדי ליישב הכל וליישר הדרך נקדים דברי הגמרא במסכת פסחים בפרק כל שעה כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה

וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה אלא מקיש רוצח לנערה המאורסה ונערה המאורסה לרוצח מה נערה המאורסה יהרג ואל יעבור אף רוצח כן ומה רוצח ניתן להצילו בנפשו אף נערה המאורסה כן וכו׳ עיין שם היטב. והנה מהפסוק ולא עשו כאשר דיבר אליהן מוכח דהם למדו סברא זו דיהרג ואל יעבור דהא דרשינן שתבע אותן לעבירה ולא שמעו לו. יקשה איך לא היו מתייראין שמא יהרוג אותן על כרחך שהם סברו דיהרג ואל יעבור. והשתא יובן המדרש וכי מאחר שנאמר ולא עשו ולא שמעו לו על כרחך סברו דיהרג ואל יעבור אם כן ידעו גם כן דברוצח ג״כ הדין כן דיהרג ואל יעבור, אם כן קשה למה לי ותחיין את הילדים פשיטא דחיו הילדים דהא בזה ג״כ הדין דיהרג ואל יעבור, ומשני מלמד שהיו מספיקין להם מים ומזון וכו׳ ואיצטריך לכתוב ותחיין ללמוד זאת! והוא כפתור ופרח.

(בשם ז׳ הגה״ק ר״ר העשיל זצ״ל).

וארא.

לא) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים והמפרשים מקשים דק״ו פריכא הוא דבנ״י לא שמעי מקיצר רוח גם תיבת ואני ערל שפתים מיותר. ונראה לבאר עפי״ד המפרשים שיוסף אמר לבניו בלשון פקד יפקוד סימן זה מסר להם אם יבא גואל ויאמר פקוד יפקוד הוא גואל אמת, ובאמת אמר להם משה פקוד יפקוד וא״כ בודאי הוא גואל אמתי אך ישראל חששו שמא גם הוא שמע כזאת דמי שיאמר פקד יפקוד הוא הגואל ע״כ אמר בלשון זה ובאמת הקב״ה לא שלחו. אמנם ידוע דמשה הי׳ כבד לשון וערל שפה וידוע דאותיות בומ״ף הוא מוצא השפתים וא״כ משה לא הי׳ יכול לדבר אותיות בומ״ף ואעפ״כ נעשה לו נס ואמר לישראל פקוד יפקוד שיש בהן אותיות פ׳ מן בומ״ף כשאר אנשים וא״כ מן הראוי שישראל ישמעו אליו כי בודאי הוא גואל אמת ובודאי עליו הי׳ כוונת יוסף, וז״ש הן בנ״י לא שמעו אלי אף שיש להם קוצר רוח מ״מ הא ידעו מהסימן וא״כ ראו דאני גואל אמת מכח שאני ערל שפתים, ואיך ישמעני פרעה, ותיבת אני ערל שפתים קאי אלמעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי — ואני ערל שפתים כידיע ודפח״ח!

(בס׳ חדות יעקב).

לב) בפ׳ ונתתי אותה לכם מורשה, ולא אמר ירושה לרמוז שלא יהיו יורשים אותה, לפי שעתידין היו יוצאי מצרים למות במדבר אבל יהיו

מורישים אותה לבניהם אשר יכנסו לארץ לכן אמר מורשה וכן תורה צוה לנו משה מורשה, לא אמר ירושה כי בזה יהי׳ משמעיתו שהתורה לא תהי׳ ירושה כ״א לאותו הדור שקבלוהו בלבד, לכן אמר מורשה שיורישוה לבניהם אחריהם וגם דורות העתידים חייבים הם בקיום התורה כאותן שקבלוה.
(ה״ג ר׳ יעקב צבי מעקלענבורג ז״ל בשם רב״ח).

בא

לג) איתא במדרש אמר הקב״ה למלאכים ראוים הם ללקות בחושך והסכימו כולם וכו׳ ולמה הביא עליהם חושך מפני שני טעמים בשביל מטמוניות ובשביל ישראל וכו׳, וקשה למה לא שאל המדרש בתחילה מיד למה הביא עליהם חושך! אלא רק אחר דאמר הקב״ה למלאכים הלא דבר הוא. וכדי להבין דברי חכמים וחידותם יש לפרש על פי מה דקיימא לן דאם פתחו כולם לחובה, פטור, וכתבו הפוסקים דדוקא אם כולם אמרו מטעם אחד אבל אם אמרו מטעמים חלוקים הוה לי׳ רוב לחיובא יחייב, והשתא אתי שפיר דברי המדרש בתחילה אמר דהסכימו כולם דילקו בחושך, והשתא שפיר מקשה המדרש ולמה הביא עליהם חושך הא מן הדין היו פטורים דהא פתחו כולם לחובה, פטור, לזה מתרץ המדרש דע שלא הסכימו כולם מטעם אחד אלא קצתם מטעם אחר ולא השוו כולם מטעם אחד וחייבים!
(זקיני הגה״ק ר״ר העשיל זצ״ל).

לד) בפסוק כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה וגו׳ וסמיך לי׳ דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו׳ וקשה מה סמיכות יש זה לזה. ויש לפרש דהנה דין פועל החוזר באמצע המלאכה ידו על התחתונה ואם הבעל הבית חוזר יד הבעל הבית על התחתונה. ואיתא בגמרא כשדנו המצריים לפני אלכסנדר מוקדן שישיבו ישראל להם הביזה שנטלו ממצרים, והשיבו ישראל שישלמו להם שכר עבידה של ששים רבוא ששעבדו בהם, והנה אם הוי רוצה הקב״ה הי׳ מוכיח על כרחו לשלחם אף שלא בטובתן, אך אם היו יוצאין בעל כרחו של פרעה עדיין לא נשלם זמן השיעבוד רק רד״ו אם כן הוו כחוזרין באמצע המלאכה ולא הוי מגיע להם הרכוש על פי הדין, אך עכשיו שפרעה גירשם מארצו והוי הבעל הבית חוזר באמצע הזמן וידו על התחתונה אם כן מגיע להם שפיר הרכוש מן הדין כנזכר לעיל, והשתא יובן הסמיכות כשלחו כלה גרש וגו׳ אז דבר נא וישאלו וגו׳.
(בשם זקני ה״ג הנ״ל).

בשלח.

לה) במדריש ד׳ ימלוך לעולם ועד ולמה כי בא סוס פרעה כי אמרו מנין שלא יאמר לד׳ עולה לד׳ חטאת, אמנם בזמן ההוא הקדימו ד׳ ימלוך כי אחרי שעשה ד׳ תשועה גדולה לא עביד רחמנא ניסא לשיקרא. והבן.

(הגאון ר׳ אהרן משה טויבש).

ולתוספת ביאור י״ל המדריש הנ״ל עפימ״ש במ״א פי׳ הפסוק אשירה לד׳ כי גאה גאה וכו׳. דהנה ידוע שהקב״ה משלם מדה כנגד מדה וכ״כ חז״ל דכל המתגאה נידן באש והנה פרעה היה מתגאה ואמר מי ד׳ וכו׳ וא״כ קשה מפני מה נטבעו בים הי׳ צריך לדונם באש, אולם הקב״ה השליך מנגד כבודו ושילם לו רק עבור ישראל שהשליכו כל הבן הילוד ליאור, וז״כ הכתוב אשירה לד׳ כי גאה גאה ירצה אף שפרעה גאה גאה וא״כ הי׳ צריך להיות ענשו באש ומ״מ סוס ורוכבו רמה בים היינו שדנם במים מזה נראה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, היינו שהישועה הי׳ רק עבורי. והנה האיך יכול הקב״ה לעשות כן למחול על כבודו ולדונם רק עבור כבוד ישראל והא מלך שמחל על כבודו כו׳. אולם ידוע מ״ש המהרש״א, דהקב״ה יכול למחול משום שמלכותא דילי׳ היא וז״כ המדריש הנ״ל ד׳ ימלוך לעילם ועד היינו שמלכותא דילי׳ הוא כי הוא לעולם ועד לא כן מלך ב״ו כי הוא היום כאן ומחר בקבר. ושאל המדריש ולמה מה״ת לני לומר כך והתשובה כי בא סוס פרעה כו ויישב ד׳ עליהם את מי הים וקשה אמאי נתן להם עונש כזה ולמה לא שילם להם מדה כנגד מדה לדונם באש ומוכח מזה שבידו למחול את כבודו מחמת שמלכותא דילי׳ הוא והבן.

(בשם הג׳ ר׳ יצחק אייזיק שור אבד״ק בוקארעשט).

לו) בפסוק כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד׳ רופאך והק׳ המפרשים אם אין חילי רפיאה למה והכונה עפי״ד בש״ע חו״מ אם א״ל המזיק אני מרפא אותך אין שימעין לו אלא מביא רופא ואמן ומרפאהו בשכר והקב״ה הוא רופא שלם ואם ח״ו יחבול בנו אינו יכול לרפאותנו, וזה״ש כל המחלה וגו׳ לא אשים עליך, ולמה כי אני ד׳ רופאך א״כ איני יכול לרפאותך כנ״ל.

(בס׳ זרע שמשון).

יתרו.

לז) במדר טוב שכן קרוב זה יתרו מאח רחוק זה עשו ותמוה, ונבאר עפימ״ש חז״ל ז׳ שמות הי׳ לו יתר ע״ש שיתר פרשה אחת בתורה, ובמדרש

איתא קע״ה פרשיות שבתורה כמנין שנותיו של אברהם והנה אברהם הי׳ צריך לחיות ק״פ שנים כיצחק רק שנתקצרו בשביל עשו שלא יראהו יוצא לתרבית רעה הרי דבשביל עשו חסרו ה׳ פרשיות בתורה ובשביל יתרו נתוסף פרשה א׳ וז״ש טוב שכן קרוב זה יתרו מאח רחוק זה עשו.

(הג׳ ר׳ שאול מאמשטרדם ב״ס בנין אריאל).

לח) במסכת קידושין דף ל״ח מאי דכתיב יודוך כל מלכי הארץ כי שמעו אמרי פיך וגו׳ מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, כשאמר הקב״ה אנכי ולא יהיה לך אמרו העכו״ם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך וגו׳ הודו לדברות הראשונות עד כאן. ותמי׳ מה ראו על ככה יותר ממצות כיבוד אב ואם. ויש לפרש על פי מה דאיתא בילקוט בפרשת ואתחנן וזה לשונו שם מהו דכתיב אנכי ד׳ אלקיך את מוצא דכל עשרת הדברות אמר הקב״ה כנגד העשרה בני אדם שספקרו בהן, אנכי כנגד מיכה שעשה פסל. לא יהי׳ לך כנגד ירבעם, לא תשא כנגד מקלל וכו׳, כבד כנגד אבשלום וכו׳ עיין שם. והנה איתא בפרק קמא דברכות למה נסמך פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג לומר לך אם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אמור לו כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה וכו׳ ע״ש אם כן לפי זה נוכל להבין דברי הגמרא הנזכר לעיל דבשעה שאמר הקב״ה אנכי ד׳ אלקיך דהיינו בשביל ירבעם ומיכה שימרדו בהקב״ה על כן הי׳ מזהיר את ישראל ע״ז, אם כן הי׳ קשה להם וכי אפשר לומר שימרדו בהקב״ה דכלום יש עבד שמורד ברבו אלא ודאי שאין זה סברא שימרדו בו, והא דאמר אנכי ולא יהיה לך לכבוד עצמו הוא דורש ואמר שינהגו בו כבוד. אבל אחר כך כשאמר הקב״ה כבד את אביך וגו׳ דבזה בא להזהיר על אבשלום שלא ימרוד באביו כנזכר לעיל וכאן אי אפשר לומר דלכביד עצמו הוא דורש קשה האיך אפשר שבן ימרוד באביו אלא דבאמת הוה, הכי נמי הוה, באשר שבודאי ימרדו מיכה וירבעם בהקב״ה. וכיון ששמעו כך מיד הודו לדברות הראשונות שגם אנכי ולא יהי׳ לך לא לכבוד עצמו אמר כן אלא כנגד מיכה וירבעם ודו״ק.

(בשם הגה״חק ר״ר העשיל זצ״ל).

משפטים.

לט) במדרש רבה ואלה המשפטים הה״ד לשלמה אלקים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך, והמדרש הזה אומר דרשוני. ויבואר עם מה דאמרינן ריש סנהדרין דף ו׳ ע״ב נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע וכל

הבוצע חוטא, אלא יקוב הדין את ההר, וכן משה הי׳ אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו׳. ונ״ל הטעם שכבר כתבנו בפ׳ יתרו שמשה הי׳ יודע הדין לאמתו, שבאה השכינה והודיעתו מי זכאי ומי חייב, ולפי״ז לא שייך גבי משה ביצוע דהוי כנפסק הדין, ולכך אמר יקוב הדין את ההר אבל אהרן לא הי׳ לו מעלה זו לכך בחר בהפשרה, והנה בעל הטורים כתב המשפטים ר״ת הדיין מצוה שיעשה פשרה טרם שיעשה משפט ולכך רמז לו הקב״ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר״ל לפני ישראל הוא אזהרה שיעשו פשרה אבל לגבי דידך אסור לעשות פשרה אלא יקוב הדין את ההר והנה מצינו גבי שלמה שהי׳ רוצה לדון בלא עדים ובלא התראה שהי׳ יודע אמיתת הדין מי זכאי ומי חייב, ולגבי דידי׳ הי׳ אסור לעשות פשרה, לכך אמר לשלמה אלקים משפטיך למלך תן, ר״ל משפט דוקא למלך שהי׳ אסור לעשות פשרה, אבל צדקתך לבן מלך שהוא רשאי לעשות פשרה.

(מספר כתנות אור עה״ת).

מ) בפסוק אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהי׳ בו כנושה. הפסוק מדבר בנתינת צדקה כי אמרו חז״ל ג׳ צועקים ואינם נענים יהד מנייהו המלוה לחברו שלא בעדים, וההיפך הוא בנתינת צדקה שצריכה להיות מתן בסתר שלא יבוש העני, ולכך אמר הכתוב אם כסף תלוה את עמי״ ר״ל אם באת להלות כסף הזהר שתהי׳ את עמי ר״ל שיהיו עדים בשעת הלואה משא״כ את העני עמך ר״ל מה שדרכך לעשות להעני הזהר שיהי׳ עמך בינו לבין עצמך.

(בשם הי״ג מוה״ר שמעון אבד״ק פראג זצ״ל).

תרומה.

מא) בפסוק ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד. שלחן בצפון אם נתן משלחנו לעני אז זוכה למה רב טוב צפנת ליראיך וכו׳ ואם לאו מצפון תפתח הרעה ח״ו וכן נהפך שלחן לנחש זה סמא״ל ע״ד לכך בצפון להרחיק הצפוני זה היצה״ר, ובמה מרחיקו בלחם לעני ופנים בדברי תורה, דכתיב פנים בפנים דבר ד׳ וזה הענין שהיו הכהנים אוכלים קימעא והיתה הברכה במעיים על שהתישו כח היצה״ר הבא מכח ריבוי אכילה כדי להיות כהנים משרתי עליון שאין להם יצה״ר, וז״ש לחם פנים לפני תמיד ר״ל דוגמת לחם מלאכים שהם לפני תמיד!

(ראיתי בספר ילקוט דוד).

מב) ועשית יריעות עזים, במדרש חיה גדולה נזדמנה למשה כו׳ כי עזים הם סמאל וסיעתו ואת עורות גדיי העזים חלק עשו וכן שעיר לעזאזל, וכן בקרבן ע״ז כתיב והקריב השעיר, ואין ראוי לפרוש על המשכן שהוא מסטרא דימינא עזים הנ״ל שהם מסטרא דשמאלא, לכך אמר חיה גדולה וכו׳, והבן.

(הנ״ל בשם הזהר).

מג) במדר׳ בשעה שאמר הקב״ה לישראל ועשו לי מקדש שאני משרה שכינתי ביניכם אמרו מלאכי השרת ארץ ישראל נתת להם תורה נתת להם א״ל הקב״ה הרי נתתי להם הדינים. ותמיה וביותר מה השיב הקב״ה למלאכים ובס׳ שתי ידות מהגאון ר׳ אברהם חזקוני עפי״ד במדרש דישראל לקחו ארץ כנען מכח דינא דבר מצרא שמצרים היתה קרובה לארץ ישראל, ואיתא במדרש בשעה שנתן הקב״ה תורה לישראל אמרו מה״ש תנה הודך על השמים מכח מצרנות, ובזה יובן דהמלאכים אמרו מכח ממ״נ ארץ ישראל נתת להם למה? וע״כ מכח דינא דבר מצרא וא״כ למה נתת להם התורה והרי אנחנו מצרנו, והשיבו הקב״ה הרי נתתי להם הדינים. ואי׳ בחו״מ סי׳ קע״ה דשותף עדיף ממצרן ומסלקן ואי׳ בגמרא כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית, וזה שהשיב הרי נתתי להם הדינים והן שותפים לכן אני נותן להם התורה ולא לכם דבשותפים לי״ש דינא דבר מצרא! והוא דבר נחמד!

תצוה.

מד) במ״ר פ׳ צו בישעה שאמר הקב״ה למשה אתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו! אמר לו תורה היתה לי ונתתי לך שאלולי היא אבדתי את עולמי עכה״מ. והוא תמוה וכי ה׳ משה דכתיב בו והאיש משה עניו מאוד מכל אדם על פני אדמה מתקנא בגדולת אחיו. וניל ע״פ מה דאיתא במ״י תהלים ק׳ ס״ה בפסוק אשרי תבחר ותקרב ישכון חצירך יש לך אדם שהקב״ה בחרו אע״פ שלא קרבו ויש לך אדם שקרבו אע״פ שלא בחרו ואיזה שבחרו ולא קרבו זה אברהם דכתיב אשר בחרת באברם ולא קרבו והוא קרב את עצמו וכן יעקב דכתיב יעקב בחר לו יה ולא קרבו והוא קרב את עצמו וכן דוד דכתיב ויבחר בדוד עבדו ולא קרבו והוא קרב את עצמו ואיזה שקרבו ולא בחרו זה יתרו ורחב, שקרבם הקב״ה ולא בחרם, אשרי להם ואשרי לאהרן בכפלים שבחרו שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל לכהן לי וקרבו

שנאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך לכך דוד משבחו אשרי תבחר ותקרב ישכון חצירך, ואיתא במדר"ר תרומה וז"ל יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה משל למלך וכו', כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש ממנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוהו איני יכול אלא כ"מ שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכה שנאמר עשו לי מקדש ושכנתי, ולפ"ז כ"פ בשעה שאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך נמצא שבחרו וקרבו ולגבי משה כתיב לולי משה בחירו נמצא שבחרו ולא קרבו הרע לו על שלא קרבו נמי כמו אהרן אבל לא הי' מקנא על גדולתו, והשיב לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך ואין לך קירוב גדול מזה, שא"א לי לזוז ממנה ומוכרח אני לדור אצלך בשבילה וטוב שכן קרוב וגו'. אך על זה קשה למה באמת מכרתי התורה לישראל מאחר שאין יכול לפרוש ממנה והוצרך למכור עמה, לזה אמר שאלולי היא אבדתי את עולמי דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי והי' מן ההכרח ליתן התורה לישראל והבן.

(בשם הגאון מו"ה מרדכי בנעט זצ"ל).

כי תשא.

מה) כי תשא את ראש בני ישראל וגו' ובגמרא איתא במה אשא ראשן של ישראל בכי תשא, ויש לפרש דהנה אמרו חז"ל יאה עניותא לישראל כו' שע"י כן הם דביקים בד' משא"כ אם ירום קרנם מיד וישמן ישורון ויבעט ויגבה לבם ולזה אין טובה מרובה טוב להם והתועלת לזה שלא יגבה לבם אי אפשר אלא א"כ ישימו לנגד עינם תמיד כי לא בכחם ועוצם ידם נעשה להם החיל הזה רק הם כשותפים בו מצד השתדלותם אבל אם ד' לא יגמור בעדם לא היו מעשיהם שווין כלום וגם הכח עצמו ד' הוא הנותן כח לעשות חיל ולזה יתנו מחצית השקל לד' להורות כי אין האדם בכל נכסיו רק שותפות עם ד' ומחציתו יהי' קודש וע"ז והי' כפר לנפשם וגם יהי' ע"ז אפשרות להרים קרנם אם יהי' זה נגד עיניהם ע"ז אמרו במה אשא ראשן של ישראל ר"ל באיזה דרך אפשר שלא יהי' תקלה בהרמת ראשן ע"ז אמרו בכי תשא!

(בשם הגאון מהר"ם שיק זצ"ל).

מו) עוד בפסוק הנ"ל כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם אם תרצה ליקח דין וחשבון עם בני' לפקודיהם' מה שחסרו לך ממצות הבורא ב"ה

ונתנו איש כופר נפשו לד׳ והי׳ לכל א׳ תירוץ „בפקוד" אותם ממה שמחוסר להם הפרנסה עי״ז הי׳ הסיבה מה שחסרו מעבודת הבורא.

(שמעתי בשם הרה״ק ר׳ דוד משה זצ״ל מטשארטקוב).

ויקהל.

מז) בפ׳ ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי׳ לכם קודש וצ״ל מהו לשון **תֵעָשה** דוקא ולא כתיב **תַ**עשה, והענין כי כתבו הראשונים אם ישמור אדם יום השבת כהלכתו עי״ז ישרה ברכה במעשי ידיו בכל השבוע שאף מה שהוא לא חשב להרויח ג״כ יצליחהו הש״ית עי״ז הזכות ששמר שבת כהלכתו וז״ש ששת ימים בכל השבוע תעשה מלאכה מעצמה מה שאתה בעצמך לא חשבת להרויח תביא הצלחה ממילא מאיזה זכות? אמר, בזה הזכות של וביום השביעי יהי׳ לכם קודש שבת שבתון לד׳ שתשמרו שבת כהלכתו.

(בשם הגאון מהרי״ש לאנייאדו זצ״ל).

מח) כל העושה בו מלאכה יומת ולא נאמר מות יומת כמ״ש במקום אחר אצל חילול שבת כי תרי מיתות יש בחילול שבת לעוה״ז ולעה״ב וכאן איירי העושה בו למלאכת המשכן א״כ כוונתו לש״ש לדבר מצוה ולא הפסיד העולם הבא לגמרי לכך נאמר בו רק יומת חד.

(בשם הגאון מו״ה יהונתן אייבשיץ זצ״ל).

מט) וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים פירש רש״י שמעל העזים טוו. ונראה הטעם כי כל הנשים נתאוו לארוג לצורך המקדש ולא ימלט בששים רבוא שלא היו נשים שלא היו נדות וכל המלאכה הי׳ בבוקר ולא הי׳ עת להתטהר לכך טוו מעל העזים במחובר לבעלי חי ואינו מקבל טומאה.

(בשם הגאון הנ״ל).

פקודי.

נ) בש״ס כתובות ג״ה הובא רש״י בצלאל ע״ש חכמתו נקרא בשעה שא״ל הקב״ה לך א״ל לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים הלך משה ואמר להיפך כו׳ א״ל משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואח״כ נותן לתוכו שמא כך א״ל הקב״ה עשה משכן ארון וכלים א״ל בצל־אל היית וידעת, וקשה דאין מזה ראי׳ כלל דבצל־אל הי׳ כיון שהגיד לו טעם אדם

בונה בית כו׳, וגם מדוע היפך משה הסדר לעשות ארון תחילה. ונ״ל כי לכאורה אינו מפורש היכן היו הלוחות מונחים טרם שנעשה ארון אבל יש ראי׳ דהיו מונחים לגבי משה (מפ׳ תשא) ומשה יקח את אהלו ונטה לו מחוץ למחנה וגו׳ והי׳ כל מבקש ד׳ יצא אל אהל מועד פירש״י והי׳ קורא אוהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה, ויותר מזה אפילו מה״ש כשהיו צריכים להם איזה דבר חבריהם אמרו להם השכינה אצל משה, אבל משה רבינו ע״ה מגודל ענותנותו כנאמר ואיש משה עניו מאד מכל אדם וגו׳, זלא הי׳ מחשב נפשו לחשוב כ״כ שהיו הלוחות מונחים אצלו לכך א״ל לבצלאל לעשות ארון תחילה מקום הלוחות ואח״כ משכן אבל בצלאל א״ל נוהג שבעולם אדם בונה בית כו׳ ר״ל אם רוצה אדם להעמיד כלים נאים בבית אז בונה בית תחילה כדי לראות איך המקום יחזיק הכלי הזה שיעשה בה ציור כזה, ובז״ז א״א לעשות הכל על מכונו וזה הי׳ תשובת בצלאל שכל נדבת א׳ מישראל הי׳ מהראוי לבוא למקום הראוי כמ״ש בפ׳ ויקהל.

(בשם הגאון ארי׳ ליבש הארוויטץ מסטאניסלאב).

וזהו כל נדיב לב יביאה את תרומת ד׳ לפי נדבת לבו תלוי קדושה ובצלאל הי׳ יודע לעשות הכל על מכונו ולכך נקרא שמו בצלאל כמו שפרשנו שם מקום יהי׳ מצד זה ומנורה מצד זה כדי נדבת כאו״א וע״ז א״ל משה בצל־אל היית וידעת לעשות הכל על מכונו כפי הראוי שכך אתה אומר לעשות משכן תחילה כדי לסדר כל דבר ודבר שהי׳ בפנים למקום הראוי לו, ודוק.

(בשם הגאון הנ״ל).

ספר ויקרא.

ויקרא.

נא) בפסוק דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם קרבן לד׳ וגו׳ המשך הפסוקים כך הוא דרש״י פי׳ אדם למה נאמר, מה אדם לא הקריב מן הגזל אף אתה לא תקרב מן הגזל. ואיתא כששמעו ישראל פ׳ הקרבנות נתיראו, פירשו המפורשים משום דבשעת מ״ת באו עמו כתות מלאכים מהם מארי דדינא והיו מתיראין שמא יקבלו אותן המלאכים הקרבנות ואף שנאמר ריח ניחוח לד׳ מצינו ששלוחו של אדם כמותו. ואיתא במדרש קרבנו ולא חבירו דהיינו שלוחו, ועוד יש פי׳ אחר קרבנו ולא מן הגזל אבל ע״כ מוכח כפי׳ שני ולא שלוחו דאין לומר למעט הגזל דהא כבר מוכח מזה דאמר אדם כי יקריב מכם מה אדם לא הקריב מן הגזל. והא״ש אדם כי יקריב מכם נמצא כבר מוכח שלא יביא מן הגזל ומה צריך עוד לומר קרבנו אלא להורות בא ולא של חבירו שהוא שליחו משום דשליחו של אדם אינו כמותו א״כ קרבן לד׳ דייקא לד׳ ולא למלאכים ודו״ק. ועפי״ז יובן נמי מה דאמר בסוף ויקרא והי׳ כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה וגו׳ את אשמו יביא לד׳ וכפר עליו הכהן לפני ד׳ ר״ל דגם מכאן מוכח שפיר שלא בא ללמד על הגזל משום דהא פשיטא דאסור דהא אפילו בעלמא נמי אסור גזל מהיכא תיתי להתיר גזל גבי קרבן אלא ע״כ צ״ל דבא ללמד על זה ולא של חבירו שהוא שליחו א״כ וכפר עליו לפני ד׳, לפני ד׳ דייקא ולא לפני מלאכים דשליחו של אדם אינו כמותו ודוק כי נכון הוא.

(מספר ישן נושן „בא ישועה ונחמה״).

צו.

נב) צו את בני ישראל כו׳. איתא במדרש אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע מכל שבעים אומות שיש לך בעולמך אי אתה מצווה אלא על ישראל צו את בני ישראל, אמור לבני ישראל, א״ל הן שהמליכוני תחילה על הים ואמרו לי ד׳ ימלוך לעולם ועד. עכ״ל. והוא תמוה דהא

בפרשה נאמרה מצוות וא״כ מה היו טענות משה רבינו בזה שעל כל האומות לא צוהו רק על ישראל ודאי כל המצות לא נצטוו רק ישראל ולמה הקשה לו דווקא בפ׳ זו שיש בה מעשי קרבנות!

אבל הענין עפ״י מאחז״ל שבברית בין הבתרים שהראה הקב״ה לאברהם אבינו שעבוד מלכיות נפלה תרדמה על אברהם אמר לפניו רבש״ע א״כ במה אדע כי אורישנה שמא יחטאו בני לפניך כו׳, אמר לו קח לי עגלה משולשת כלומר שהקרבנות מכפרים עליהם, אמר לפניו תינח בזמ׳ שבהמ״ק קיים כו׳, א״ל בשעה שיקראו לפני מעשי הקרבנות מעלה אני עליהם כאילו הקריבום כו׳, הרי שעיקר הקרבנות לכפרה ואף בזמן שאין בהמ״ק קיים האמירה מכפרת והנה דבר זה בעצמו הי׳ קשה למשה שציוהו הקב״ה על ענין הקרבנות, ועוד שנרמז לו כאן שאף האמירה כפרה, וזה מדוקדק בפסוק במ״ש צו את אהרן ואת בניו לאמור כלומר מלבד הקרבנות, יש גם בהאמירה רצון לפני ד׳ ועל דבר זה נתקשה משה רבינו ואמר רבש״ע מכל אומות שיש לך אי אתה גוזר הגלות רק על ישראל, וגלות מביא לידי חטא, ואם אין גלות לא היו מצטרכים לכל הקרבנות בכלל ותשובת השי״ת אליו יבוא על נכון ונקדים מה שמבואר בדברי חז״ל אלמלא לא אמרו ישראל על הים ד׳ ימלוך רק ד׳ מלך אין כל אומה ולשון שולטת בהם, אבל כיון שאמרו ד׳ ימלוך שהוא על העתיד לבוא ע״כ נשתעבדו תחת יד האומות, ועתה מבואר תשובת השי״ת אליו שהמליכוני תחילה על הים ואמרו ד׳ ימלוך לעולם ועד, וא״כ ע״כ יצטרכו להיות בגלות — ולכן אני מצוך עליהם כדי שיהי׳ האמירה לרצון ואף בזמן שאין בהמ״ק קיים וכו׳.

(בשם זקני הגאון הקדוש מו״ה אלכסנדר טרגליות זצ״ל מסטנוב).

שמיני.

נג) ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל. הנה בכל יום ויום היו אהרן ובניו וזקני ישראל באים מעצמם לפני משה ללמוד תורה מפיו, אך כתיב לב יודע מרת נפשו, ואע״ג דאיהו לא חזי מזלי׳ חזי, הרי ידע לבם שיהי׳ מקרה רע באותו יום שימותו נדב ואביהו שני בני אהרן, וזאת היתה הפסד גם לכל ישראל כמו שכתוב וכל בית ישראל יבכו את השריפה וגו׳ ולז״א ויהי שהיא לשון צרה לכן לא באו מעצמן והוצרך משה לקוראן, ואח״כ ג״כ כאשר באו לא התאוה אהרן לקרב אל המזבח לעסיק בעבודה עד שא״ל משה קרב אל המזבח.

(בשם הגאון ר׳ שלמה קליגער מבראד).

נד, נה) במדרש רבה פרשה יג. אר״י כל הבהמות ולויתן הם קניגין (פי׳ צידה) של צדיקים לעתיד לבוא וכו׳ כיצד הם נשחטים וכו׳ ולויתן נותין לבהמות בסנפיריו ונוהרן. ופריך וכי זו היא שהיטה כשירה. והא תניא בכל שוחטין חוץ ממגל וכו׳ ומשני אמר הקב״ה תורה חדשה מאתי תצא וכו׳ והקב״ה מכריז מי שלא אכל נבילות וטריפות בעולם הזה יבא ויהנה מסעודה זו שנאמר ואכל לא תאכלוהו (פי׳ ואכל יתירא קדריש בשביל שתאכלו ממנו לעתיד לבוא לפיכך לא תאכלוהו בעולם הזה). ע״כ דברי המדרש, והיא כולו מקשה ועיין ביפ״ת ויש לפרש דהענין כך הוא, עפ״י מה דאיתא בגמרא במס׳ שבת אין כותבין תפילין וספר תורה ומזוזות אלא על גבי עור של בהמה טהורה, ושאל הגמון אחד למה כותבין על גבי עור של נבילות וטריפות הא כתיב בפיך מן המותר בפיך, ותי׳ משל למי שהרגו מלך ואחד הרגו אספקלאטור איזה מהם חשוב יותר הוי אומר מי שהורגו מלך. א״כ של נבלה חשוב יותר וכו׳ והקשה התוס׳ לפי זה בישלמא על גבי עור נבילה שפיר מותר לכתוב עליו לפי שהרגו מלך מה ישא״כ על גבי עור של נחורות ועקורות בידי אדם האיך כתבינן הא בכהאי גונא הוי כהורגו אספקלאטור ואינו מותר בפיך וצ״ע ע״כ דבריהם. והנה איתא בזהר הקדוש דלעתיד יכתוב הקב״ה את התורה על גבי עור של ישור הבר. והנה כבר אמרנו שלעתיד ינחור הלויתן בסנפיריו את הישור הבר, א״כ קשה האיך יכתיב הקב״ה את התורה החדשה על העור הזה הא קיי״ל דאין כותבין ספר תורה וכו׳ אלא על גבי עור שהוא מותר בפיך והא הישור הבר נבילה היא דהרגו אספקלאטור, וא״כ קשה הא תנן בכל שוחטין חוץ מהמגירה וכו׳ וכי זה היא שחיטה כשירה שהקב״ה יכתוב עלי׳ התורה. הא לדעת התוס׳ הנזכר לעיל אסור לכתוב על עור כזה. לכך מתרץ המדריש באמת יהי׳ חידוש תורה שיתחדש הלכה דיהי׳ נבילות מותר לעת״ל והביא ראי׳ מן הפסוק ואכול לא תאכלוהו וכל מי שלא הי׳ אוכל נבילות וכו׳ אם כן שפיר קרינן בי׳ מן המותר בפיך דהא יהי׳ מותר באכילה.

[(בספר ברכת שמואל עה״ת בשם הגה״ק ר״ר העשיל זצ״ל).

תזריע.

נו) ב״פ וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו. ב„שם אפרים״ פי׳ עפימ״ש בסה״ק דאם נטהר הנגע נעשה מאותיות נגע ענג ואות עיין שהוא בסוף נעשה אח״כ תחלתו. וז״ש וראה הכהן והנה לא הפך הנגע את עינו ר״ל דעדיין לא נתהפך העין מסופו לראשו שיהי׳ מנגע ענג אז טמא הוא.

נז) עוד מענין הנ״ל. במדרש כששמעו ישראל פ׳ נגעים נתיראו א״ל הקב״ה אל תראו הללו לאוה״ע ואתם לאכול ולשתות ולשמוה, ותמוה ונתרץ עפימ״ש חז״ל עכו״ם ששבת חייב מיתה, ואיתא ביפ״ת טעם הגון ע״ז משום דבשבת מורה המזל על עצבות ושלא לנוח ממלאכה לכן ציה השי״ת לישראל לשבות בשבת ממלאכה ולאכול ולשתות ולשמוח להורות דישראל אינן תחת יד המזל רק תחת הקב״ה בעצמו לכן עכו״ם ששבת חייב מיתה משום דמורה בזה שאינו רוצה להיות תחת המזל ונעשה כעבד חפשי מאדוניו ומורד ברבו ולכך חייב מיתה ואי׳ בכתבי האר״י מי שאינו מענג את השבת נעשה מתיבת ענג נגע ואם מענגו זוכה לג׳ דברים הללו „עד״ן נה״ר ג״ן ר״ת ענ״ג עיי״ש ומהפך את הנגע לענג וזה״ש הללו לאוה״ע שאי״ל תקנה הנ״ל להנצל מנגעים בזה שיענג את השבת דעכו״ם ששבת חייב מיתה, אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח ונתהפך מנגע לענג ודפח״ח. (מספר עמק הלכה).

מצורע.

נח) זאת תהי׳ תורת המצורע. דהנה אמרו רז״ל לעולם ירגיז אדם יצ״ט על יצה״ר כו׳ יעסוק בתורה כו׳ יקרא ק״ש כו׳ יזכור לו יום המיתה, והנה ודאי הבוחר בתורה או בק״ש עדיף מהזכרת יום המיתה כי יביא לדרך עצב בו, וכבר ארז״ל אין השכינה שורה מתוך עצבות, וכן לתפלה וגורם מיעוט השגה כמ״ש האר״י ז״ל: אמנם לפעמים מוכרח לזה דוקא דידוע דמתקנת עזרא בעלי קריין אסורין בד״ת ורמיזא באורייתא והודעתם לבניך, וסמיך לי׳ יום אשר עמדת ואפילו בק״ש שנו חכמים בעל קרי מהרהר בלבו כו׳ ולזה אין לו תקנה מהתורה וגם מק״ש אחר דדיבור אסור גם כי הרהור מותר אין ביכולתו לגרש היה״ר בזה כי אדרבה לא יעזבנו לטהר מחשבתו להרהר בדברי תורה ואינו דומה לקורא ק״ש בדבור ועריכת שפתיים אזי הדבור והרמת קול גורם גם כוונת הלב משא״כ בעת אשר הוא בלתי טהור ודבור אסור לזה מוכרח לאחוז בתקנה זו יזכור לו יום המיתה. ועד״ז ביארנו הכ׳ בכל עצב יהי׳ מותר, ורש״י ז״ל פירש בפ׳ אין עומדין וז״ל כשאדם מראה עצמו עצב יהי׳ לו שכר, ונראה דהכוונה עד״ז שהוא עצב ע״י הזכ״ת יום המיתה כדי שניצל מיה״ר כאמרם ז״ל הנ״ל יזכר לו כו׳ ע״ז יקבל שכר בודאי, ואמר עד״ז ודבר שפתים אך כו׳ כי אין זה מן הצורך, זולת בעת שדבר שפתים אך למחסור שאסור בדבור של תורה וק״ש כנ״ל.

והנה אמרו ז"ל קשה יצרו של אדם שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר כי יצר לב האדם רע כו' ופירשנו בזה מאמר הכתוב רע רע יאמר הקונה וידבר על היצה"ר שהקונה יוצרו בעצמו יאמר כי רע הוא שכן קראו בשם, וטעם הבריאה היא מהכרח לשכר ועל ידו יהולל גבר כי ינצחוהו. ובזולת זה אין יתרון לאדם כי ייטב דרכו. וזהו ואוזיל לו אם ינצחי האדם ע"י עסק התורה וכדומה עד דאזיל לי' כאמרם ז"ל אי אזיל אז יתהלל ר"ל אז יתהלל האדם ונכון הוא וניחא נמי דכתיב יתהלל, וכפום פשטי' יהלל הוה לי' למימר כנ"ל ודו"ק.

(בשם הגאון מו"ה אליעזר הלוי איש הורוויץ זצ"ל בעל נועם מגדים).

אחרי.

נט) ב"פ דבר אל ב"י כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם לא תעשו וכמעשי' ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו וצ"ל דהל"ל בקיצור כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען לא תעשו ולמה כתוב אשר ישבתם בה, ואשר אני מביא אתכם שמה. והענין כי כשאדם מעיר אחת הלך לדור בעיר אחרת אז הוא מתנהג או כמנהג המקום שיצא משם, או כמנהג המקום שהלך לשם. לכן המלאכים כשבאו לארץ אצל א"א אכלו ושתו כמנהג המקום שהלכו לשם וכן משה רבינו כשעלה למרום לא אכל ושתה מ' יום לכן הזהיר הי"ת אותנו אני ד' אלקיכם אני גוזר עליכם שאתם לא תתנהגו לא כמעשה ארץ מצרים אף אשר ישבתם בה מ"מ לא תעשו זה כנגד מנהג המקום שיצאו משם, ונגד מנהג המקום שהלכו לשם, אמר וכמעשה ארץ כנען אף אשר אני מביא אתכם שמה ג"כ לא תעשו רק את תורתי תשמרו. (תו"י).

ס) בפסוק ואשה אל אחותה לא תקח וגו'. מקשים העולם הלא הראשונה שלקח נקראת אשתו והשני' אחותה א"כ הוה לי' למכתב אחות אשתך לא תקח. או אחותה של אשה לא תקח. ויש לתרץ דהתורה באה לרמז מה דאיתא במסכת יומא דף ע"ז ובמדרש רבה פרשת בא דבסעודה שיהי' לעתיד לא ירצה יעקב לברך באמר עלי כתיב ואשה אל אחותה לא תקח. ויש לדקדק הלא התורה נכתב ונאמר על כל אחד ואחד מישראל ומה הלשון עלי כתיב. ויש לומר דהנה יעקב עבד אצל לבן והי' כל מגמתו וחפצו רק על רחל ואף שנשתרבב אחר כך שלקח את לאה בראשונה מכל מקום רחל נקראת אשתו ולאה נקראת אחות אשתו משום הכי שפיר אמר יעקב עלי כתיב ואשה אל אחותה, דהא את רחל

לקחתי באחרונה והיא הנקראת אשתי כנזכר לעיל והשתא מדויק גם הפסוק.

(בשם זקיני, ה״ג ה״ק ר״ר העשיל זצ״ל מקראקא).

קדושים.

סא) איתא בגמרא בכמה מקומות מי שפרע מאנשי דור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו, ולכאורה צריכין ליתן טעם למה אמר דוקא מי שפרע מאנשי דור המבול. וייש לומר דהנה בפרשה זו כתיב איפת צדק והין צדק יהי׳ לכם. ואיתא בגמרא מה ת״ל הין והלא הין בכלל איפה הוא, ומתריץ לומר לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק כשאתה מדבר הן או לאו קיים דיבורך וכו׳. והנה מי שאינו עומד בדיבורו צריך לומר דהפירוש בפסוק כפשוטו לא מבעי איפה שהיא מדה גדולה שאסור להונות אלא אפילו הין שהיא מדה קטנה ג״כ אסור. דאם לא כן הוה אמינא דדוקא גזל גמור אסור אבל גזל קטן כמו שוה פרוטה או פחות מזה יהי׳ מותר לכן כתיב הן. אמנם קשה האיך סלקא דעתך דגזל קטן יהי׳ מותר הלא כל העונש של דור המבול לא הי׳ אלא על גזל קטן פחות משוה פרוטה כדאיתא במדרשים אם כן הדרא קושי׳ לדוכתא מה תלמוד לומר הין, ע״כ צריך לומר דלא רצה ללמוד מדור המבול דגזל קטן ג״כ אסור משום הכי צריך הין לרבות גזל קטן, אבל האמת יורה דרכו דמדור המבול למדין דגזל קטן ג״כ אסור והין בא להורות שיהי׳ הן שלך צדק ולאו שלך צדק, לכך אמר מי שפרע מאנשי דור המבול על איסור גזל קטן הוא עתיד לפרע ממי שאינו עומד בדיבורו.

(הגה״ק ר״ר העשיל זצ״ל).

אמור.

סב) אלה הם מועדי ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון. פתח במועדים וסיים בשבת, ועו״ק דכתב תעשה מלאכה ולא אמר כל מלאכה כמו בי דברות, עוד יל״ד שקורא לשבת שבת שבתון וזה השם מיוחד ליום כפור, וי״ל דהנה המועדים של כל השנה הם ז׳ ימים מן התורה שהם: א) ראש השנה ב) יום כפור ג) א׳ דסוכות ד) שמיני עצרת ה) א׳ דפסח ו) ז׳ דפסח ז) שבועות ובכולם מלאכת אוכל נפש מותר זולת ביוה״כ וזה שאמר הכתוב אלה הם מועדי, ששת ימים מן מועדי תעשה

מלאכה. ולא כל מלאכה רק מלאכת אוכל נפש, ויום השביעי מן מועדי שבת שבתון זה יו"כ כל מלאכה לא תעשו.

(בשם הגאון ר' אליהו מווילנא זצ"ל).

בהר.

סג) וכי תאמרו מה, נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע וכו' וציויתי את ברכתי לכם כו'. וקשה מה לי אם יאמרו או לא יאמרו ואף אם לא יאמרו כן ראוי להקשות כן ממילא, א"כ למה תלה הכתוב בשאם יאמרו דווקא, ועוד מה דקאמר וצויתי את ברכתי למה הזכיר לשון ציוי בברכה והי' לו לומר ונתתי את ברכתי כו', ועוד מה ברכתי דקאמר הול"ל וצויתי את הברכה. וכל הענין על דרך נכון דוודאי ידוע שהקב"ה זן את בריותיו ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כינים, כל האיש הירא את ד' באמת נכון לבו בטוח בד' וודאי שאין לו לדאוג כלל על דאגת פרנסה ומעצמה רודפתו דמאן דיהיב חיי צריך למיהב מזוני וזה הוא איש ירא ד' ומאמין בו משא"כ מי שלהוט אחר הפרנסה להכינה על מחר ואינו מאמין מ"ש חז"ל מי שברא יומו ברא פרנסתו ומי שהוא אינו מאמין בזה נמצא שהוא מקטני אמנה ואינו עושה רצון המקום וכנ"ל ולאיש כזה אף שהקב"ה נותן לו הפרנסה אבל אינו בנקל כ"כ רק בדרך צווי ואזהרה וע"ז נאמר קשין מזונותיו של אדם כקריעת י"ס כו' כיון שהוא אינו מאמין בו יתברך ועכ"ז הוא ממציא לו הפרנסה הרי היא דומה בעיניו יתברך כדור המדבר שנאמר בהם וימרו כו' ועכ"ז הקב"ה עושה נסים למען שמו הגדול. ונחזיר לענינו כי יש ב' מיני פרנסות, פרנסה המצוי' לעובד ד' והוא נקל לפניו יתברך ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם משא"כ לאיש אשר איננו בוטח הפרנסה הבא לו היא בדרך צווי מאתו יתברך. ומעתה נבאר מאמר חז"ל כתוב א' אומר ואספתי דגנך וכ"א אומר דגני, אלא בזמן שעושין רצש"מ הדגן שלהם ובזמן שאין עושין נקרא של הקב"ה ואינו מובן לכאורה, ולפי הנ"ל ניחא שפיר כיון שאינם עושין רצש"מ הם מקטני אמנה וא"כ הדגן של הקב"ה שאלמלא ציוויו ואזהרתו לא תבוא וזה בעצמו מאמר הכתוב כאן וכי תאמרו מה נאכל כו' כיון שאתם במדרגה זו שתאמרו מה נאכל ואינם מאמינים בו שהפרנסה ימצא להם ממילא ולכן וצויתי את ברכתי דווקא חדא שיהי' בדרך צווי ועוד את ברכתי כי אז יהיו הברכה והדגן שלי לא שלכם וכנ"ל ודוק כי נכון הוא.

(זקיני הגה"ק ר' אלכסנדר מרגליות זצ"ל מסטנוב).

בחוקותי.

סד) אם בחקותי תלכו, וכו׳ ונתתי גשמיכם בעתם ופרש״י ז״ל בעתם בלילי שבתות ויש לדקדק איך מרומז זה בפ׳, ונקדים דברי הגמ׳ שאל ההוא מינא אלקיכם מחלל שבת שמוריד גשמים מלמעלה למטה א״ל האי תנא שוטה כל העולם שלו וברשות עצמו הוא מוריד. וכ״ז הוא רק לבני ישראל הקדושים המאמינים כי בששת ימים עשה ד׳ את השמים וגו׳ א״כ כל הרשות שלו ומותר להוציא משא״כ האפיקורסים שאינם מאמינים אומרים שהעולם קדמון לפי״ז אסור וחילול שבת הוא מה שהקב״ה מוריד גשמים בשבת, ובזה נביא אל הביאור כי היקשה לרש״י סמיכות הפרשיות שבפ׳ שלמעלה מיירי בדין שבת. ומה זו ענין אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם ולכן פירש״י ז״ל בעתם בלילי שבתות ובזה א״ש סדר הסמיכות לפי שתשמרו את השבת ותעידו שאני הוא הבורא וכל הרשות שלי ע״כ ונתתי גשמיכם בעתם בשבת משא״כ אם לא תשמרו ולא תעידו שהעולם שלי א״כ יש איסור להוריד גשמים בשבת וא״ש על נכון.

(בשם זקיני ה״ג מהרא״מ הנ״ל).

ספר במדבר.

במדבר.

סה) בפ' ואתכם יהיו איש איש למטה ראש לבית אבותיו הוא. נראה עפ"י מעשה דמיוחס א' התקוטט עמו שהוא מיוחס והשיבו כי אתה סוף יחוס אבותיך ואני ראש יחוס משפחתי וממני מתחיל היחוס ועמך פוסק היחוס. וז"פ הקרא ואתכם יהיו איש למטה שממנו יתחיל היחוס איש ראיש לבית אבותיו הוא ולא שיפסיק אצלו היחוס.

(בשם הגאון הר"מ חפץ זצ"ל).

סו) בפסוק ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ד' את משה בהר סיני ואלה תולדות אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, וקשה הלא משה למד תורה עם כל ישראל ולמה פרט דווקא בני אהרן. ואפשר עוד לפרש עפמ"ש רש"י ז"ל על פסוק וגם באהרן התאנף ד' מאד להשחיתו אין השחתה אלא כלית בנים ואתפלל גם בעד אהרן והועילה תפלתו לכפר מחצה מתו שנים ונשארו שתים. ולפ"ז כ"פ ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ד' את משה בהר סיני, והלא ידוע כל מקום שנאמר דבר הוא לשון קשה כמו דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות ר"ל ביום דבר ד' את מישה קשות להשמיד את אהרן וזה הי' בהר סיני כשעשה אהרן את העגל מכח תפלתו של משה נשארו שנים ומתו ב' ולכך נקראו תולדות משה כמו שמצינו גבי ריב"ז שהי' משפחה אחת בירושלים והיו מתים בני י"ח שנים אמר לה ריב"ז לכו ועסקו בתורה וחיו וכו' והיו קוראין אותן יוחנן על שמו ק"ו שמשה מכח תפלתו נשארו שנים שיהיו נקראים על שמו של משה, וזה שאמר נדב ואביהו אלעזר ואיתמר קשה למה מנה נדב ואביהו הלא כבר מתו ולא היו לו למנות רק החיים ולא המתים, אך לפי שאמר אלה תולדות אהרן ומשה לכך מייחס נדב ואביהו לבני אהרן לפי שבחטאו מתו ואלעזר ואיתמר לבני משה שהצילם ממות ע"י תפלתו, אך על זה קשה למה דווקא מתו נדב ואביהו ולא

אלעזר ואיתמר לזה אמר וימת נדב ואביהו בהקריבם אש זרה ונמצא שהי׳ גם בהם חטא מלבד חטא אביהם ולכך מתו הם דווקא ודוק.
(הגאון ה״ר מרדכי באנעט זצ״ל).

נשא.

סז) בפסוק ואיש את קדשיו לו יהיו. פ׳ סוטה מוסמך לו לומר שאם לא יתן מתנות לכהן לסוף יצטרך לכהן להביא לו את הסוטה. וקשה טובי׳ חטא וזיגוד מנגיד אם הוא חטא אשתו מה חטאה שתתבזה ע״י כהן הי׳ לו לבוא לכהן ע״י נגע שיבא עליו, ונ״ל עפ״י גמרא דברכות שאמרה חנה אם ראה תראה אם אתה נותן לי בן מוטב, ואם לא תראה, אלך ואסתר בפני אלקנה בעלי, ואין אתה עושה תורתך פלסתר, דכתיב ונקתה ונזרעה זרע. ואיתא במ״י פ׳ חיי שרה על פסוק וה׳ ברך את אברהם בכל שהי׳ לו בן, ובכל גמטרי׳ בן באיזה זכות, בזכות מכל שנתן מעשר מכל ונמצינו למדין בזכות מעשר זוכה אדם לבנים. וכן איתא בירושלמי במס׳ ביכורים על פסוק השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו, וברך את עמך ישראל בבנים ובנות וכו׳, ולפ״ז כ״פ שאם לא יתן מתנותיו לכהן לסוף יצטרך לכהן להביא לו את הסוטה פי׳ משום שבשלא יתן מעשר לכהן לא יזכה לבנים ונמצא שתצטרך אשתו לעשות תחבולה כמו חנה לסתור את עצמה כדי שיהי׳ לה בנים נמצא שממילא לא תביא ליד כהן כשיתן מתנותיו לכהן ונמצא שע״י מעשר יזכה לבנים ולא תצטרך אשתו לתחבולה זו.

(מה״ג הנ״ל).

סח) בפ׳ איש איש כי תשטה וגו׳ והיא נטמאה וגו׳ ואמרינן בסוטה כ״ז כשם שאסירה לבעל כך אסירה לבועל, מש״כ ונטמאה ונטמאה ב״פ אחד לבעל ואחד לבועל ועל כן אמר הגאון הגדול ר׳ ישראל סאלאנטער זי״ע לפרש מ״ש הז״ל בסנהדרין פ״א ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו, דהדקדוק עצום מאוד מה ענין כונת טימא אשת חבירו לשל יורד לאומנות חבירו. משום דמנהג של היורדים לאומנות חבירים להתחרות אתם בהמקח ולזלזל במחיר הסחורה או האומנות כדי להמשיך בני אדם שיבאו הכל לקנות מהם, א״כ היורד לאומנות חבירו אינו מתקן לעצמו כלל, כיון דאינו משתכר רק מעט או לא כלום אבל לחבירו הוא מזיק. כן הבא א״א רעהו לעצמו אינו מועיל

דהא אסירה גם לבועל אבל לבעלה הוא מזיק שהוא מוכרח לגרשה שאסורה לו.

(בספר קה״י).

בהעלותך.

סט) ויקרא שם המקום קברות התאוה, כי שם קברו את העם המתאוים. מהראוי הי׳ לקרוא למקום קברות המתאוים כיון שהאנשים המתאוים נקברו שם לא התאוה אך יאמר כי שארית ישראל אשר ראו בעיניהם כמה נענשו העם המתאוים כי בשביל תאותם לקברות הובלו שם פחדו פחד, ובטל מהם כל תאוה, מיראה פן יארע להם כמותם, באופן שבאותו רגע היו שני קברות, התאוה עצמה שנקברה ונאבדה מתוך הקהל ורחקו ממנה והי׳ זה לפי ששם קברו את העם המתאוים, וחשו לעצמם.

(בינה לעתים דרוש ח׳).

ע) והאיש משה ענו מאוד כו׳ לא הזכיר שמו לבדו וברבוי מלת כל אני אומר שירמוז הכתוב למה שנודע מהמוסר הגאות של אותו החכם הובא בחובות הלבבות פ״י משער הכנעה, אשר שאלוהו במה היית אדון לכל בני דורך אמר מפני שלא פגעתי אחד מהם שלא ראיתי לו מעלה יתירה עלי כי אם יהי׳ יותר חכם ממני הייתי אומר הוא ירא אלקים יותר ממני ליתרון חכמתו על חכמתי ואם קטן ממני בחכמה יקל חשבונו ליום הדין, כי יחשב שוגג, ואם יגדל ממני בשנים אומר, כי זכיותיו רבים מזכיותי. ואם יהי׳ קטן ממני אומר כי עונותיו מעטים מעונותי ואם הוא יותר עשיר ממני אומר כי מצאה ידו בעשרו לעבוד הבורא ולעשות צדקה ולהעניק לעניים יותר ממני ואם הוא דל יותר ממני אומר כי הוא דכא ושפל רוח יותר ממני בעבור דלותו הוא טוב ממני, לא זזתי לכבדם כלם ולהכנע להם, ובזה הייתי אדון להם, וזה אמרו והאיש משה, כי מלת איש נאמר על האדנות כמו מי שמך לאיש, וירצה מה שהי׳ האיש משה, שנעשה איש ואדון על הכל הוא להיותו ענו ושפל מאוד מכל איזה מין האדם אשר על פני האדמה כי כל איזה אדם שיהי׳ הי׳ מחשיבו ליותר מעולה ממנו ושהי׳ לו יתרון עליו ולפיכך הי׳ עניו אצלו ומכבדו ובאופן זה נעשה מרע״ה איש אדון וגדול על כלם.

(בינה לעתים דרוש מ״א).

שלח.

עא) ויקרא משה להושע בן נון יהושע ופרש״י התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים וצ״ל למה התפלל דוקא על יהושע ולא על כלב. ונראה עפי״ד בזוהר מה ראו מרגלים להוציא דבה על א״י מפני שבמדבר היו נשיאים ופן בא״י לא יהיו נשיאים אך ק׳ מהכ״ת לא יהיו שם ג״כ נשיאים וצ״ל פן ימנו מלך ואם ימנו מלך יהי׳ מיהודה כדכתיב לא יסור שבט מיהודה ואז יגיע המלכות לכלב שהי׳ נשיא יהודה ע״כ על כלב לא הי׳ צריך להתפלל שבודאי לא יהי׳ בעצת מרגלים משא״כ על יהושע הוצרך להתפלל.

(הג׳ כנסת יחזקאל).

והא שלא התפלל גם על השאר נשיאים כתב בס׳ זרע שמשון הטעם עפי״ד בעירובין כל המותיב מלה קמי׳ רבי׳ אזיל לשאול בלא ולד דכ׳ ויען יהושע וגו׳ וכת׳ נון בנו יהושע בנו שלא הי״ל בנים ע״כ כשראה משה שנגזר עליו שלא יהי׳ לו בנים והי׳ יודע שאם יחטאו המרגלים לא יכנסו הם לא״י רק בניהם ואם יהושע ג״כ יחטא לא יהי׳ לו שום שם בא״י כלל מש״ה התפלל עליו שלא יכשל בעצת מרגלים לא על אחרים שיש להם בנים.

קרח.

עב) בפ׳ בקר ויודע ד׳ וכו׳ והקריב אליו. וצ״ל למה ההליט משה דוקא על הבקר אז יודע ד׳ את אשר לו, והענין כי אחז״ל והמן כזרע גד הוא שהי׳ המן מגיד לכאו״א מדרגתו אם אחד הי׳ צדיק אז כשהי׳ משכים בבוקר הי׳ מוצא תיכף את העומר מן שלו אצל פתחו בלא שום טרחא ויגיעה וזה שהי׳ רשע הי׳ לו טורח גדול עד שמצא העומר מן שלו היינו מחוץ למחנה רחוק מביתו. וזה שהי׳ בינוני הי׳ מוצא במקום ממוצע לא רחוק ולא קרוב לכן ע״י המן הי׳ כאו״א ידע ערכו בכל יום, וזה שהשיב משה לעדת קרח אתם מתדמים לפני כו׳ שאתם צדיקים גמורים וכל כוונתכם הוא רק לש״ש לטובת הכלל כי אמרתם כי כל העדה כלם קדושים אכן המתינו עד למחר בבוקר כשירד המן אז יראו הכל אם אתם צדיקים גמורים אם לא שתראו המובחן היכן תמצא עומר המן שלכם אם כצ״ג א״ל וז״ש להם משה דוקא בבוקר ויודיע ד׳ מי הוא צדיק גמיר וכוונתו רק לש״ש או להיפך

שהוכרחו לרוץ חוץ למחנה ולבקש עומר שלהם לכן החליט משה עד הבקר דוקא.

(מס׳ שמועות טובות).

עג) במד״ר דבני קרח שראו את משה אמרו היכי ניעבד נקום מקמי׳ יקצוף אבינו לא נקום מקמי׳ יקצוף רבינו כשראו כל ישראל עמדו אף המה עמדו. ותמי׳ במה השתיקו קצף של אביהם בזה ונראה דבחולין י״א איתא מנין דאזלינן בתר רוב ולפי״ז שפיר אמרו אחרי דאנו חיישינן לכבוד אביו רק מכח דאזלינן בתר רוב וכו׳ א״כ כשראו ב״י עומדים גם הם עמדו ממ״נ דאם לא ניזל בתר רוב ישראל שוב א״ח בכיבוד כלל.

(הגאון מו״ה יעקב בספרו נחלת יעקב).

חקת.

עד) אמרו חז״ל כיון שבא משה לכלל כעס טעה, ונראה הענין בזה שדעת הרמב״ם ז״ל דהחטא הי׳ בעבור שכעס ואמר שמעו נא המורים, והרמב״ן טען הלא הכתוב אמר יען לא האמנתם בי להקדישני, אך י״ל דשניהם אמת, דבאמת הי׳ העונש על שהכה את הסלע ולא דיבר אליו, אבל זה רק בעבור שכעס ואמר שמעו נא המורים, כי מבואר במד״ר דאמר הקב״ה לאברהם אתה אמרת ואקחה פת לחם, בלשון הזה אני נותן לבניך, הנני ממטיר, אתה אמרת יוקח נא מעט מים כך אני נותן לבניך ע״י שליח, והנה מרע״ה הי׳ סבור כיון שהשכינה מדברת מתוך גרונו א״כ אם יאמר אל הסלע שיתן מימיו אז הקב״ה בעצמו המדבר והנותן ע״כ הי׳ סבור שרצון השי״ת להכות הסלע שיהי׳ ע״י שליח אך כיון שבא לכלל כעס וכל הכועס שכינה מסתלקת ממנו לא היתה מדברת מתוך גרונו ושוב גם כשהי׳ מדבר להסלע ג״כ הי׳ ע״י שליח ולמה הכה הסלע ושפיר הי׳ החטא ע״י ב״ד שכעס והכה הסלע.

(בשם הג׳ מו״ה מרדכי בנעט ז״ל).

עה) עוד בפסוק הקודם. ותמת שם מרים וגו׳ ולא הי׳ מים לעדה מכאן רמז למנהג ישראל לשפוך כל מים שאובים שבשכונת ישראל המת ר״ל ושכונה היינו ג׳ בתים וטעמים רבים לזה ע׳ כלבו והט״ז ביו״ד סי׳ של״ט כתב הטעם לפי שהמה״מ מדיח סכינו שם לכן כאן מפני שמתה מרים לא היה מים לעדה כי כולם שפכו את מימיהם, וא״ת לפירש״י דמרים בנשיקה מתה ולא ע״י מה״מ יא״כ לא שייך בה

הטעם הנ"ל, וי"ל שמשה ואהרן לא פרסמו שמתה בנשיקה לפי שאינו כביר של מעלה כפ' רש"י וסברו ישראל שמתה כדרך כל הארץ לכן שפכו את מימיהם.

(הגאון בעל פנים יפות).

בלק.

עו) בפ' מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל. יתכן לרמז על נשי ת"ח שמשתדלות שבעליהם ילמדו תורה וממתינים לבעליהן עד שבאים מבי רב וגם בהיותם אצלם הם טורחות שיהי' להם ישוב הדעת ללמוד תורה, והנה ע"פ כה תאמר לבית יעקב פירש"י אלו הנשים, וז"ש כה תאמר לבית יעקב, וכ"כ כאן מה טובו אוהלך יעקב היינו הנשים צדקניות כי הם סיבה שאתה יושב משכנותיך בבתי מדרשות.

(מס' חומת אנך).

עז) עוד בפסוק הקודם. למה הכיתני שלש רגלים ובמדר' אמר הקב"ה אתה רוצה לעקור אומה שעולה רגל ג"פ בשנה ותמי' ונראה דאיתא במדרש שא"ל הקב"ה לבלעם אם תעקור ישראל מי יקיים התורה הלא הזרתי על כל אומה ולשון ולא קבלוה אמר בלעם אני אקיים ע"ש ואמנם עולה רגל א"א לקיים דהי' חיגר וגם סומא באחת מעיניו שפטור מראי' ושפיר א"ל אתה רוצה לעקור אומה שעולה רגל ולך א"א לקיים זאת.

(מס' נופת צופים).

עח) בפסוק אשר יעשה העם הזה לעמך וכו'. הקושיות והדקדוקים בזה הפסוק רבים המה ושמעתי לפרש ע"פ מה דכתיב בעירובין שפושעי ישראל המחויבים גיהנם, אתי אברהם אבינו ומסיק להו בר מישראל שבא על הנכרית, דמשכה ערלתו ולא מבשקר לי' פי' שאינו מכירו שהוא יהודי. וזאת אמר בלעם לכה איעצך אשר יעשה, פי' הדבר אשר יעשה, העם הזה, פי' את העם הזה היינו ישראל לעמך פי' שוים לעמך, באחרית הימים פי' בגיהנם דנמשך ערלתו ולא מסיק לי' א"א דהא היא השיאם עצה על הזנות, ואמר לו איעצך לעשות דבר אשר הדבר יעשה את ישראל שיים לעמך בגיהנם והיינו הזנות עם בנות מואב דלא מסיק לי' א"א ודפח"ח.

(בשם הגאון מו"ה מרדכי ז"ל אבד"ק פינסק).

פנחס.

עט) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. נ"ל ליישב מה שיחסו אחר אהרן, כי הנה המצוה הנעשית ע"י בן אדם אשר מטבעו נוטה לה, אין

השכר המיועד גדול כ״כ כמו השכר של מי שעשאה אשר מטבעו מתנגד אל בחינתה ע״ד שאמרו הז״ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר, אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. וזה שהודיע השי״ת פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן כלומר וא״כ הוא מטבעו פייסן גדול שהרי יצא חוטר מגזע אהרן הכהן אוהב שלום וכו׳ עכ״ז השיב את חמתי בקנאו את קנאתי, כלימר בנקמה ובאכזריות גדולה, וזה נגד טבעו, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כלומר לאו דוקא במה שהוא נין אהרן אולם אם הי׳ נין ונכד של אכזרי, אז לא הי׳ השכר המיועד לו מחויב לו בדין אחר שהי׳ מעשהו דימה בדומה עם טבעו ומזגו אמנם עכשיו אשר פנחס השיב את חמתי בקנאו את קנאתי והוא נכד אהרן, בלי ספק הי׳ אז משדד מערכות כוחותיו אל ההתרגזות, לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום.

(מס׳ אפיקי יהודה).

פ) ושעיר עזים אחד לחטאת לד׳, מדרש אגדה, אמר הקב״ה הביאו עלי כפרה על שמיעטתי את הירח, וקישה כפרה זו מה טיבה הלא בדין עישה ישחפין הלבנה היה למעט את החמה ואמר לה הקב״ה לכי ומעטי את עצמך, ושוב לא יהיו שני מלכים משמשים בכתר אחד. וי״ל דהנה אנו אין לנו אלא משכן אחד מנורה אחת, שלחן אחד מזבח העולה אחד, מזבח הקטורת אחד. והכרובים צוה השי״ת לעשות שנים, והיינו טעמא שאלו הי׳ כרוב אחד הי׳ טועים אחריו לעשות אותו אלהות ועכשיו שהם שנים אין מקום לטעות אחריהם, וכן המאורות אלו הי׳ שניהם שוים לא הי׳ מקום לטעות אחריהם, ועכשיו שמעטתי את הירח ואין שמש אלא אחד הנה אני גרמתי לעובדי החמה טעותם ע״כ הביאו עלי כפרה.

(בשם הגאון ר׳ צבי חיות).

מטות.

פא) בפסוק ויקצוף משה על פקודי החיל. אמר רב נחמן א״ל משה לישראל שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לא נפקד ממנו איש אמר להם א״כ כפרה למה אף אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו ופי׳ רש״י לקלקולכם ה״א של מעשה שטים לזנות עם בנות מואב. בתוס׳ מידי הרהור לא יצאנו וא״ת והא אפילו יפת תואר הותרה להם, וי״ל מ״מ שייך בה איסור יחשקת בה ולא בה ובחברתה, ומקשים העולם למה לא הקשו התוס׳ קו זאת לעיל כשאמר להם משה שמה חזרתם לקלקולכם הראשון, הו״ל להקשות וא״ת והלא יפ״ת הותרה להם וי״ל לתרץ עפ״י

מה דאיתא בקידושין והבאת אל תוך ביתך שלא ילחצנה במלחמה פירש"י לבוא עלי', ולפי"ז לא קשה מידי דלעיל לא היו יכולים להקשות וא"ת והלא יפ"ת הותרה להם בביתו דוקא הותרה אבל לא במלחמה ושפיר קאמר להם שמא הזרתם וכו' משא"כ כשאמרו לו מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו שפיר מקשים וא"ת והא אפילו יפ"ת הותר להם דכתיב וחשקת בה וא"א לחשוק בלא הרהור, ומתרצים וחשקת בה ולא בה ובחברתה דזה אפי' במלחמה אסיר וק"ל.

(הגאון מו"ה מרדכי בנעט זצ"ל).

מסעי.

פב) ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם עפ"י ד' ואח"כ כתוב ואלה מסעיהם למוצאיהם, וצ"ל מהו הכפל ושינוי הלשון, והענין כי אנו מובטחים מהשי"ת שאי"ה בבוא הגואל האמיתי אז יוליכנו השי"ת דרך אותו המדבר שהלכו אבותינו בצאתם ממצרים שנאמר והוצאתי אל מדבר העמים והי"ת עוד יזין אותנו שם במן ובבאר כמו שזן שם כבר את אבותינו בצאתם ממצרים וז"ש אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מאר"מצ ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם שכתב משה כל המסעות שחנו ונסעו בצאתם ממצרים, ולמה כתב לכ"א עבור ואלה מסעיהם למוצאיהם כי אלו המסעות יהי' אי"ה ג"כ למוצאיהם כשנצא אי"ה לקץ האחרון.

(מצאתי בספר חמדה גנוזה).

ספר דברים.

דברים.

פג) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל הכוונה עפי״ד הש״ס בב״ת רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלשון הרע לה״ר ס״ד אלא אימא אבק לה״ר א״כ י״ל אילו בא משה והוכיחן על הגזל לא הי׳ יכול להוכיח אלא רובן ועל העריות מיעוטן ברם על אבק לשה״ר יכול להוכיח לכולם אל״ה נוטריקן אבק לשון הרע וזש״ה אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל דייקי כנ״ל.

(בס׳ חידת שמשון בשם גדול א׳).

פד) ד׳ אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב ובמד׳ הה״ד ואני ברוב חסדיך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך. ותמי׳ וכם מאמר מרדכי כ׳ עפי״ד בברכות א״ל לר״י איכא סבא בבבל תמה למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב א״ל מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו ופ׳ המפ׳ דאי״ל ביהכנ״ס בחו״ל שאין בו מעפר א״י וזש״ה ד׳ אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום במדבר ככבי השמים ר״ל קיימים לעולם, וא״ת והא למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, ע״ז אמר הה״ד ואני ברוב חסדיך אבא ביתך דמקדמי ומחשכי לבי כנשתא ואהני להו זאת!

ואתחנן.

פה) איתא במדרש אמר משה לפני הקב״ה כתבת בתורתך ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני ואת בני לא אצא חפשי וגו׳ ואני אהבתי אותך ואת בניך ואת כל מעשי ידיך וכו׳ והשיב לו הקב״ה רב לך אל תוסיף דבר אלי עוד בדבר הזה. ותמי׳ מה הי׳ התשובה שהשיב לו הקב״ה למשה על טענתו. ויש לפרש על פי מה דאיתא במסכת קידושין דף כ״ב אם אמר יאמר העבד וגו׳ עד שיאמר וישנה שצריך לומר שני פעמים לא אצא וכו׳ ע״ש, אם כן יש לומר דזה הי׳ תשובתו של הקב״ה דמשה טען כתבת בתורתך ואם אמר וכו׳ ואל תעשה תורתך

פלסתר, על זה השיב לו הקב"ה הטענה שלך אמת רק אל תוסיף לדבר אלי עוד בדבר הזה כי לפי הדין צריך לומר שני פעמים ובאם שאתה תאמר עוד פעם אחת צריך עתה להיות נשאר הי על פי הדין וזה לא יוכל להיות מפני כמה טעמים לכן אל תוסיף!

(זקיני הגה"ק ר"ר העשיל מקראקא זצ"ל).

פו) בפסוק אתה הראת לדעת וכו' תיבת לדעת לכאורה מיותר כי בוודאי אין מראין לו לאדם דבר רק בשביל שידע, גם אימרו אין עוד מלבדו תיבת עוד לכאורה מיותר, אין מלבדו סגי או אין עוד כמו בפ' וידעת היום וכו'. והנראה בדרך הפשוט באומרו לדעת כי בוודאי טרם שפתח להם הקב"ה הרקיעים במעמד הר סיני גם כן ידעו כי ד' הוא אלקים וכבר נאמר ויאמינו בד' וכהנה אך זה מידיעה ולא מראי' כאמז"ל בעדות או ראה או ידע יש ידיעה שלא בראי' כו' ע"ש. וזהו אתה הראת לדעת ר"ל נוסף על הדעת שידעת מכבר כי ד' הוא ראית הדבר עין בעין והבן. (הגאון מו"ה אלעזר הארוויין זצ"ל בספרו נועם מגדים).

עקב.

פז) בפסוק ואתפש בשני הלוחת פירש"י לוחת כתיב ששתיהן שוות וצ"ב מה נ"מ בזה. ובספר פנינים יקרים הביא דאיתא בירושלמי פ"י דשקלים כיצד היו הלוחת כתובים ח"א חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה ורבנן אמרו עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. והנה למ"ד דעשרה על כל לוח שפיר היו שניהם שוות אבל למ"ד חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה א"כ אין שניהם שוות שבלוח אחד היו אותיות ותיבות יותר מבלוח הב'. ובפ"ק דחולין אר"ע אמר שמיאל דמומר לע"ז לא הוי מומר לכה"ת כולה ובמס' שבת אי דמרע"ה שיבר הלוחת מקו"ה מפסח דכתיב וכל ב"נ לא יאכל וישראל מומרין עאכו"כ ולפ"ז יקשה א"נ דמומר לע"ז ל"ה מומר לכה"ת איך שיבר הלוחת ועכצ"ל הגם דל"ה מומר לכה"ת בכ"ז לאותו דבר הוי מומר והרי על הלוחת הי' כתיב לא יהי' לך אלקים אחרים וממילא ל"ה ראוין ישראל לקבל הלוחת אבל לפ"ז ל"ה לו לשבר אלא לוח אחד שכתוב בו לא יהי' לך אלקים אחרים ולא הלוח השני דל"ה מומר לכה"ת אבל א"נ דעל שניהם הי כתוב יוד הדברות א"ש ששיבר שניהם וז"ש רש"י לוחת כתיב ששניהם שוין כדי שלא יקשה למה שיבר שניהם כדכתיב ואשברם לכך נמסרה תיבה זו חסירה ללמד שבב' הלוחת הי' כב"א יוד דברות כי שוין המה ובדין עשה משה ששיברם!

ראה.

פח) בפ׳ ואכלתם שם לפני ה״א ושמחתם בכל משלח ידכם אשר ברכך ה״א. וצ״ל דהל״ל ושמחת בחגיך שזכית לחג הקדוש ולא שישמח ברגל בכל משלח ידו. והענין כי זה האיש אשר ברכו ד׳ במעמד טוב אז כשזוכה לחיות איזה חג הק׳ אז אין עיקר שמחתו מה שהוא הכין לו בשר ודגים וכל התענוגים רק עיקר שמחתו הוא בזה שברכו השי״ת לשלוח על יו״ט לאביונים לאין נכון לו ללומדי תורה אשר הם יושבים בביתם קודם יו״ט ומצפים בעד החלון אולי יזכור בו איזה נדיב לב לשלוח לו על יו״ט כי עיניו רואות וכלות שכל הבע״ב אופים ומבשלים על יו״ט והוא אין בידו לפורטה אפי׳ שווה פרוטה ומי שנגע יראת ד׳ בלבו ושלח להם על יו״ט אז זה צריך להיות עיקר שמחתו בחג הק׳ יותר מכל המאכלים ומשקאות שהכין לעצמו! וז״ש כאן ואכלתם שם לפני ה״א ,בהחג הק׳ אכן לא בזה עיקר שמחתך מה שאתה תאכל ותשתה רק ושמחתם בכל משלח ידכם במה שתשלחו לאביונים על החג הק׳ בזה תהי׳ עיקר שמחתכם שזכיתם לקיים ומשלוח מנות לאין נכון לו.
(ה״ג מהר״ש לאנייאדו זצ״ל בס׳ כ״ח).

שופטים.

פט) והי׳ כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה וכו׳. ונ״ל דהנה מצינו דכתיב ודוד הוא הקטן ודרשו חכמז״ל במסכת מגילה הוא בקטנותו מתחילתו ועד סופו שאף במלכותו הקטין עצמו לפני מי שגדול ממנו בחכמה. ואיתא בברכות שאמר דוד לפני הקב״ה ולא עוד אלא שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואומר לי יפה דנתו יפה חייבתו ע״ש, ונשמע מזה שכלל גדול הוא לקיום התורה אם המלך שבישראל הוא מכבד את התלמידי חכמים ומדובק בהם דלא זו בלבד שהלך בדרך המרוצה להקב״ה אלא גם כל העם על מקומם יבואו בשלום דמה שת״ח גוזרים גזירות והרחקות ודבריהם נשמעין לעם ויראים מהם מכח צווי המלך וכן מצינו שאמרו חז״ל ששלמה המלך עשה אזנים לתורה בתיקון נטילת ידים ועירובין ע״ש. אבל ההיפך ח״ו אם המלך מרחיק עצמו מחכמי ישראל, והנה מצינו בגמרא כמה בבלאי טפשאי שמקמי׳ ס״ת הן עומדין ומקמי גברא רבא דעסיק בה אינם עומדין. נמצא דיש ללמוד ק״ו מס״ת לכבד את לומדי תורה וזה הוא אשר נצטווה המלך בפ׳ זו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר

והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ד' היינו שילמוד המלך ק"ו בעצמו אם הוא מוזהר להיות תמיד מחובר עם הי"ת ק"ו שהוצרך לחבר עצמו עם הת"ח שנקראים את ד' כידוע את לרבות הת"ח ואם המלך יהי' מחובר עם הת"ח יצאו מזה שני דברים טובים חדא לשמור את כל דברי התורה הזאת שהוא עצמו ישמור את מה שיחדשו הת"ח להוסיף שמירה על התורה שזה מרומז בתיבת לשמור וגם שנית ואת החוקים האלה לעשותם דהיינו שהוא יפעל שגם אחרים יקיימו את הגזירות והרחקות שיוסיפו החכמים דהעם הם מתיראין מהמלך ולכן נאמר לבלתי רום לבבו מאחיו אלא אדרבא ישפיל עצמו נגד החכמים כמו שמצינו גם בדוד שהקטין עצמו לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל היינו אפילו השמירה שהוסיפו חכמים למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו דאם יעבור המלך אפילו על דברי הנביא לא יתקיים מלכותו כמי שמצינו גבי שאול שעבר על דברי שמואל בענין שהי' לו לחיל בהקרבת הזבח עד בואו ולא המתין אמר לו ועתה ממלכתך לא תקום ולכן הזהירה תורה על כך ודוק.

(חג' בעל חתם סופר זצ"ל).

תצא.

צ) בפירש"י לא דברה התורה אלא כנגד יצה"ר. ומקשים דהול"ל דברה התורה כנגד יצה"ר ובקהלת משה הביא עפמ"ד בנדרים דאשת רב הוה מצערי' לי' ושאלו לו תלמידיו למה עוד מקרבה וא"ל די שמגדלת בנינו ומצלת אותנו מן החטא, נמצא האשה מועלת לב' דברים, אבל יפ"ת אין מועיל לבנים כי סופה שתלד בן סו"מ ואינה מועלת רק ליצה"ר ולא לבנים וזש"כ רש"י ל"ד תורה אלא כנגד יצה"ר לבד.

צא) בפסוק והי' אם לא חפצת בה. ופירש"י הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה וכתב הרא"ם ז"ל לא ידעתי מהיכן דרשו זה. ובס' ארץ החיים סי' קמ"ח הביא בשם ר' גבריאל ז"ל אבדק"ק ניקלשבורג דאיכא טעם שכותבין בכתובה כך וכך ימים „בחודש" ובגט כותבין „לירח פלוני" ע"ש הפסוק כי יקח איש אשה חדשה נאמר חדש בלקיחה וכתיב גרש ירחים אצל גירושין כתב ירח ולפ"ז ק' שאמר כאן ולקחה וכתיב ובכתה ירח והרי בלקיחה ל"כ ירח לכך פירש"י דהכתוב מבשרך שסופך לגרשה ולכך כתיב ירח כי סופך לשנאותה ולגרשה.

צב) בפסוק ובערת הרע מקרבך וכל ישראל ישמעו ויראו. להבין המשך הכתובים ע״פ הידוע שמי שרוצה להוכיח לזולתו צריך לקשוט א״ע תחלה כדי שיקובלו דבריו שלא יאמרו לו טול קורה, וזש״ה ובערת הרע מקרבך ר״ל שתתקן עצמך תחילה ואז וכל ישראל ישמעו ויראו שבודאי יהיו דבריך נשמעין.

(מס׳ פרח לבנון).

תבוא.

צג) ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת. רבים מדקדקים שהכ׳ מהפך הסדר כמובן ובס׳ כסף נבחר עה״ת בשם בנו מו״ה מאיר פי׳ עפי״ד במד׳ עה״פ אשר ברא אלקים לעשות יעשה אין כ׳ כאן אלא לעשות עדיין יש מלאכה אחרת וכיון שבא שלמה ובנה ביהמ״ק אמר הקב״ה עכשו שלימה מלאכת שמים וארץ עד בנין ביהמ״ק וידוע דארץ ישראל הוא מעשר מכל העולם כדאי׳ במפרשים וידוע דאינו חייב במעשר עד שנגמר מלאכתו וכשנבנה ביהמ״ק אז נגמר מלאכת שמים וארץ, ואז כביכול נתחייב במעשר מן העולם ולתת מעשר לישראל שהן כהני ד וזש״ה ויביאנו אל המקום הזה זה ביהמ״ק ואח״כ ליתן לנו את הארץ דקודם גמר בנין ביהמ״ק אין צריך להפריש מעשר ולא נתן לנו את הארץ רק לאחר בנין ביהמ״ק לכך הקדים ביאת מקדש לנתינת הארץ וק״ל.

צד) בפסוק יצו ה׳ אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידיך אמרו חז״ל כי פרוטה של איוב אף העני שקבלה הי׳ מתברך בידו, וז״ש יצו ד׳ אתך את הברכה באסמיך היינו בבית ובשדה וגם בכל משלח ידך ע״ד וידיה שלחה לאביון גם הצדקה אשר תישלח לאביון מתברך ביד העני.

(בס׳ דברי יוסף מהרי״ק).

נצבים.

צה) בפסוק לעברך בברית ה׳ א׳ וגו׳ למען הקים אותך היום לו לעם התחיל בל״ר אתם נצבים וגו׳ ומסיים בל״י לעברך וגו׳ למען הקים אותך וגו׳ והענין ע״ד מישל חז״ל מלך אחד צוה לעבדיו למלאות לו חבית זו חלב בלילה זו וכל אחד מעבדיו אמר בלבו למה לי להביא כד של חלב שדמיו מרובין אביא של מים ובלילה אין רואה אם חלב הוא או מים ויתערבו המים שלי בחלב של השאר. ויהי בבוקר ויבא המלך וירא והנה כל החבית מלאה מים כי תחבולה זו שחשב הוא חשבו כולם

ג״כ עד כי כולם היו חכמים להרע. והנמשל הוא כי בבוא הימים הקדושים שהם מספיקים פרנסה לכל השנה כולה ואנו מתפללים א״מ חדש עלינו שנה טובה א״כ צריך להסיר כל חטא ועון אם בין אדם לחבירו והשיב את הגזילה וגו׳ ובין אדם למקום נשוב אליו ית׳ בכל לב ונפש ולפעמים יתעצל האיש בתשובה בהיותו בוטח על מאחז״ל קידושין מ׳ העולם נידן אחר רובו ויאמר בלבו הנה רוב העולם צדיקים הם ומה איכפת להם אם אני לבדי אחטא ואתבטל בין הרוב כענין החלבנה בסימני הקטורת ובאמת זה טענת הבל כי הלא גם כ״א יחקור זאת ויבטח על זולתו עד כי כולם יעשו הרע בעיני ד׳ ח״ו. לז״א אתם נצבים היום דעו כי אתם כולכם עם היותכם רבים ונצבים בכללות והנה ה׳ אינו כמלך בו״ד שאין ביכולתו להשגיח בפרטות הוא משגיח ע״ד כלל אבל ה׳ הוא משגיח ע״ד פרט במדרגת כאו״א לדונו כפי מעשיו ראשיכם כפי מדרגתם שבטיכם כל שבט ושבט לפי מדרגתו זקניכם הם הסנהדרין ושוטריכם אחריהם במדרגה כל איש ישראל כל יחיד ויחיד לעברך בברית ה׳ א׳ הוא השבועה ובאותו המיני הקללות שיחולו על העובר על השבועה למען הקים אותך היחיד לו לעם כי גם היחיד יחשב כרבים אצל ה׳. וז״ש אח״כ פן יש בכם גו׳ והבדילו ה׳ לרעה גו׳ לפי שהוציא א״ע מן הכלל וכופר בעיקר באומרו כי שלום יהי׳ לו כי בשרירות לבו אלך לכן יהי׳ עונשו מדה כנגד מדה שגם ה׳ יבדילו לרעה מכל ישראל ולא יגן זכותם עליו כלל. השי״ת יזכני לתשובה שלמה. **(עץ הדעת טוב לרבינו חיים וויטאל זצ״ל)**

וילך.

צו) ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ ע״ד מ״ש דוד לשלמה בנו קודם מותו אנכי הולך בדרך כל הארץ וחזקת והיית לאיש יראה כל זמן שהייתי חי הייתי מחזיקך ומדריכך בעבודת השי״ת אך היום כאשר אמות לכן וחזקת אתה בעצמך והיית לאיש צדיק. כן כאשר בא זמן פטירת משה הי׳ יהושע מצטער ואמר מהיום מי ידריכני ויורני תורה לכן ויקרא משה ליהושע לנחמהו ויאמר אליו לעיני כל ישראל שגם הם היו בצער זה, חזק ואמץ אתה בעצמך על היצה״ר מיום אשר אני הולך מכם. אמנם מ״מ אל תדאגו כלל כי וד׳ הוא ההולך לפניך הוא יהי׳ עמך בעזרך כי הבא לטהר כו׳ לא ירפך ולא יעזבך ויעשה בשבילכם לל״א מלכים כמו שעשה לסיחון ועוג על ידי ולא יחסר לכם מאומה ומה שדיבר משה עם יהושע הי׳ נחמה לישראל ג״כ. **(מספר שער בת רבים).**

האזינו.

צז) בפ׳ יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי, והענין כי בהתורה הק׳ יש ב׳ ענינים אחד עניני התורה שאדם מקבל מרבו, ב׳ חדושי תורה מה שאדם מחדש בעצמו, מרע״ה כמה חלקי התורה קיבל מהשי״ת כמ״ש משה קיבל תורה מסיני וכמה חלקי תורה מה שהוא חידש בעצמו שהבין דבר מתוך דבר, וז״ש משה נגד חלקי התורה שקיבל מהשי״ת אמר יערוף כמטר לקחי לשון לקיחה מה שלקחתי מהשי״ת ונגד חלקי התורה מה שהוא חידש והבין דבר מתוך דבר אמר תזל כטל אמרתי „אמרתי שלי״ מה שהבנתי דבר מתוך דבר.

(הגאון מהר״ש לאנייאדו זצ״ל בספרו כלי חמדה).

צח) כי שם ד׳ אקרא הבו גודל לאלהינו. קשור פסוק זה למה שלמעלה, נ״ל ליישב ע״פ מה שאמרו חז״ל במזמור כ״ד שאו שערים ראשיכם כו׳ ויבא מלך הכבוד שלא יטעו שעל עצמו אומר כן לכך אמר מי זה מלך הכבוד ד׳ עזוז וגבור, וכן כאן שלא יטעו שמשה גדול בעיני עצמו עד שיש לו המשפט לצוות על שמים וארץ להאזין אמרתו לכך אמר כמתנצל לא בשבילי אני אומר לכם שמים וארץ לשמוע בקול דברי רק בשביל הבורא ית׳ כי שם ד׳ אקרא לספר תהלתו ויעודיו לכן הבו גודל לאלקינו לשמוע מה שאדבר בשמו וכן ישעי׳ אמר שמעו שמים והאזינו ארץ כי ד׳ דבר.

(מס׳ הקביצה).

וזאת הברכה.

צט) וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בנ״י לפני מותו ויאמר ד׳ מסיני בא וזרח משעיר למו. פי׳ וזאת הברכה אשר ברך משה היינו בזה הברכה נתברך משה, איש האלקים את בני ישראל, פי׳ כי יש צדיק דבוק כל כך לד׳ בדבקותו עד כי לא יכול לפנות א״ע לעסקי בני ישראל אבל מרע״ה הי׳ איש אלקים היינו דבק תמיד בד׳ וגם את בנ״י, לפני מותו — פי׳ תמיד אמר משרע״ה בלבו כי הוא לפני מותו ע״ד שאמרו חז״ל שוב יום אחד לפני מיתתך, ד׳ מסיני בא היינו התעוררות ד׳ הוא מדת הרחמים רק מסיני בא פי׳ משפלות הרוח המרומז בת׳ סיני השפל מכל ההרים וזרח משעיר למו פי׳ ומה שאנו רואים לפעמים מעט התנשאות בבחינת זריחת פני הצדיק וזהו פ׳ מלת וזרח זאת היא מחמת שצריך להראות דרך ארץ לאיזה סטרא אחרא המנגדו

שהוא בבחינת „שעיר", וזהו פי' משעיר למו היינו זריחת פני הצדיק בבחינת מעט התנשאות בא רק אל הצדיקים משעיר ע"ד מאמר הכתוב וחרב פפיות בידם שצריך להיות בהתחזקות ע"כ.

(בשם הרב הקדוש מו"ה מאיר מפרימישלאן זצ"ל).

ק) התורה הק' מסיימת בלמ"ד שהלמ"ד הוא אות היותר גבוה מכל האותיות לרמז לנו שהלומד התורה ומקיימה אז התורה גופא מנדלתו ומרוממתו על כל המעשים ונותנת לו גדולה וכבוד ולתתו עליון.

(הג' מהר"ש לייאנאדו זצ"ל).

אודה לאשר על מכונה תכל השית ואשר לו ההוד והגבורה והממלכה
שזכני להתחיל ספרי בפרשת בראשית ולכלותו בעזרו בפרשת וזאת הברכה.

השמטה.

בא. החדש הזה לכם ר"ח שבו עשה לכם ניסים בקי"ס. וידוע ששר של מצרים הי' מקטרג ואומר רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז כי ישראל ג"כ עובדי ע"ז במצרים לשעיר עזים וא"כ מדוע תעשה להם נסים בקי"ס, לז"א בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות כדי שיבושו מחטאם שעבדו ע"ז לשעיר עזים ועי"ז ימחול להם ד' ויכונו לעשות ניסים בקי"ס! (ביש"א פ' ויקרא.)

וז"ש באדה"ר וחוה וישמעו את קול א מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו וגו' בתוך עץ הגן ויפלא מאד אחרי אכלם מעה"ד אשר נאמר עליו נחמד להשכיל איך נבערו ונכסלו להתחבא מפני ד' הרואה כל תעלומות ובשלמא בשליח של מלך ב"ו יתכן שאף שמעל בשליחותו יכול להציל עצמו מחרב שולחו ע"י שבורח למדינה אחרת לא כן בד' אשר מלא כל הארץ כבודו ואנה מפניך אברח, אלא כי אדה"ר התחרט אח"כ ובוש מאד מחטאו, ומגודל הבושה התחבא בתוך עצי הגן וכאשר שאלו ד' למה נחבאת לברוח ולמה אתה בוש ממני התודה תיכף על עונו ולא ביקש התנצלות על חטא.

(מספר באר יצחק).

שמות הפרענומעראנטען
ישמרם ד׳ לנצח.

Altona

Herr Oberrabb. Dr. Lerner
„ Dr. D. Spiegel
„ Jacob Cohen
„ J. Dukes
„ Dr. Franck
„ Dr. Möller
„ W. Möller

Berlin

Herr Rektor Dr. D. Hoffmann
„ Rabb. Dr. Munk
„ Dr. E. Biberfeld
„ Dr. J. Wohlgemuth
„ האלוף מיכל בן חיים דוב בייזער.
„ S. Feinberg
„ N. N.
„ J. F.
„ Sally Gugenheim
„ Salomon Gesang
„ I. Lindenberger
„ C. Knoller
„ Dr. Kirsch

Herr H. Posen
„ M. Posen
„ S. Rosenblüth
„ I. Rosenblüth

Hamburg

Herr Oberrabb. Dr. Spitzer
„ Rabb. Dr. L. Lichtig
„ A. Auerbach
„ Biberfeld
„ Bundheim
„ H. Bachrach
„ A. Cohn
„ J. Drucker
„ Daniel
„ M. Flerzheim
„ J. Flerzheim
„ Samson Goldschmidt
„ N. Gothold
„ Harburger
„ A. Heckscher
„ Jakob Heckscher
„ W. Heilbut
„ S. Hesse

Herr Elkan Hirsch
„ Dr. B. Lewy
„ Bernh. Lewandowski
„ Isidor Lewandowski
„ Alex. Levy 2 Exempl.
„ Dr. Landskron
ה״ר מרדכי בר חיים ליפשטארט
„ Hugo Mainz
„ Sali Mainz
„ B. M.
„ M. M.

Herr N. N.
„ M. Nachman
„ Philipp Peine
„ Julius Philipp
„ Jonas Strauss
„ Israel Strauss
„ Dr. J. Unna
„ A. Warisch
„ Berl Weisberg
„ M. S. W.

